

The Journal of Academic Social Science Studies

International Journal of Social Science

Volume 5 Issue 2, p. 109-128, April 2012

**İDİL-URAL BÖLGESİ MÜSLÜMANLARININ MEŞHUR
MÜFTÜSÜ RIZAEDDİN FAHREDDİN'İN EDEBÎ ESERLERİNİN
DİLİ**

**THE LANGUAGE OF LITERARY WORKS OF RIZAEDDİN FAHREDDİN WHO
IS WELL-KNOWN MUFTI AMONG MUSLIMS OF IDIL-URAL REGION**

Dr. Metin DEMİRCİ

Milli Eğitim Bakanlığı, Düziçi Anadolu Öğretmen Lisesi

Abstrac

Rızaeddin Bin Fahreddin is one of the important greatsests of Turkish world and great whether and idea man of Tatar-Bashkir literature who lived between 1858-1936 years and left behind 75 books. Rızaeddin Fahreddin is an an advocate and practitioner of Türkiçilik idea that one of the idea of Tatar-Bashkir poets and writers' trying to place Turkicilik, Tatarcilik ideas. Rızaeddin Fahreddin is against to localization and purification in the language. In this respect, Rızaeddin Fahreddin's literary works are from works to be examined. Rızaeddin Fahreddin has got two literary works. These are "Esmâ yâki Amel ve Ceza" and "Selime yâki İffet". First, Selime and Esmâ was written by the Arabic script and the Ottoman orthography and then Selime and Esmâ were published again by the Cyrillic alphabet, also by transcribing. In this article, significant work in the field of religious and educational life of the Muslim Turks in the Volga-Ural region, who had worked as a kadi and mufti under the Orenburg Dinie Ministry, famous mufti Rızaeddin Fahreddin's literary works in the language and vocabulary treasury are mentioned. In this study the types of words, frequency of words, how many languages the word is used in the work and the use of frequency which is given. The fields of concept areas and concepts created by the author's words and frequencies are determined. The conclusion reached after examination given at the end of the study findings.

Key Words: Rızaeddin Fahreddin, literary work, frequency of words, Selime yâki İffet, Esmâ yâki Amel ve Ceza

Öz

1858-1936 yılları arasında 77 yıl ömür süren, geride 75 eser bırakan, Tatar-Başkurt edebiyatının büyük edip ve fikir adamı Rızaeddin Bin Fahreddin Türk dünyasının önemli büyüklerinden biridir. Tatar-Başkurt şair ve yazarlarının yerleştirmeye çalıştıkları Türkçilik, Tatarcılık fikirlerinden Rızaeddin Fahreddin Türkçilik fikrinin savunucusu ve uygulayıcısı olmuştur. Dilde mahallileşme ve tasfiyeciliğe karşı olan Rızaeddin Fahreddin'in edebî eserleri bu bakımdan incelenmesi gereken eserlerdendir. Rızaeddin Fahreddin'in "Esmâ ya da Amel ve Ceza", "Selime ya da İffet" adlı iki edebî eseri vardır. İlk olarak Arap alfabesiyle ve Osmanlı imlasıyla kaleme alınan Esmâ ve Selime daha sonra Kiril alfabesiyle de transkribe edilerek tekrar yayımlanmıştır. Bu makalede, İdil-Ural bölgesi Müslüman Türklerin hayatında din ve eğitim alanında önemli çalışmalarda ve hizmetlerde bulunan, Orenburg Diniye Nezaretinde kadılık ve müftülük yapmış olan meşhur müftü Rızaeddin Fahreddin'in edebî eserlerinin dili ve kelime hazinesi üzerinde durulmuştur. Çalışmada kelime türleri, kelime sıklıkları, eserde hangi dillerden kaç kelimenin kullanıldığı ve kullanım sıklıkları verilmiştir. Yazarın oluşturduğu kavram alanları ve tespit edilen kavram alanlarındaki kelimeler ve sıklıkları verilmiştir. Çalışmanın sonunda inceleme sonrası ulaşılan tespitler Sonuç bölümünde verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Rızaeddin Fahreddin, edebî eser, kelime sıklığı, Selime ya da İffet, Esmâ ya da Amel ve Ceza

İdil-Ural Bölgesi Müslümanlarının Meşhur Müftüsü Rızaeddin Fahreddin'in Edebî Eserlerinin Dili

Muharrem Ergin dili, insanlar arasında anlaşmayı sağlayan doğal bir vasıta, kendine has kanunları olan ve ancak bu kanunlar çerçevesinde gelişen canlı bir varlık, temeli bilinmeyen zamanlarda atılmış bir gizli anlaşmalar sistemi, seslerden örülmüş sosyal bir yapı (Ergin, 1993: 3) olarak tarif eder.

Doğan Aksan ise dili, bir anda düşünemeyeceğimiz kadar çok yönlü, değişik açılardan bakınca başka başka nitelikleri beliren, kimi sınırlarını bugün de çözemediğimiz büyümlü bir varlık olarak tarif ederek insan ve toplumdan ayrı düşünülemez olan bilim, sanat ve teknikle ilgili bulunan ve bunları oluşturan bir kurum (Aksan, 1995; 11) olarak nitelendirir.

Dil bir milleti millet yapan unsurların başında gelmektedir. Bir millet kendi diline ne kadar sahip çıkarsa, dilini kullanırken ne kadar özen gösterirse, bilinçli bir şekilde işlemeye ve geliştirmeye çalışırsa dil, o kadar zenginleşir.

Milletler yakın ilişkiler kurduğu diğer milletlerin kültürlerinden ve dilinden elbette ki etkilenirler. Bu etkileşim diller arasında kelime alış verişini doğurur. Türk dili millet olarak dinî bağlarımız dolayısıyla Arapçadan, edebiyatlarının tesirinde kaldığımız için Farsçadan oldukça kelime almak durumunda kalmıştır.

Arapça ve Farsçanın etkisinde kalınmasına rağmen Türkler arasında ortak bir alfabe, ortak bir yazı dili olması fikri bir çok fikir ve siyaset adamı, devlet yöneticileri ve edebiyatçılar tarafından sık sık gündeme getirilmiş ancak bu birliktelik bir türlü sağlanamamıştır. Yine de alfabe farklılıklarına rağmen Türkler iki yazı dili kullanmıştır. Bunlardan biri Çağatayca diğeri ise Osmanlıcadır.

On dokuzuncu yüz yılın ortalarına kadar Batı ve Doğu Türkistan'da, Kazak ve Kazan ülkelerinde edebî dil olarak Çağatayca kullanılmıştır. O zamana kadar Türk hükümetlerinin, hanların, beylerin ve halkın iş ve işlemlerini yürütmek için kullandığı dil, Çağataycadır. Ancak on sekizinci ve on dokuzuncu asırlarda Rus istilası nedeniyle Orta Asya Türkleri arasında bölge bölge irtibatın kesilmeye başlaması ve Osmanlı tesiriyle bu bölgede yaşayan Türklerin yazı dilleri değişmeye başlamıştır. Çağataycanın yerini kendilerine farklı boylardan ve milletlerden oldukları fikri aşılana çalışılan Türk kabilelerinin lehçeleri almaya başlamıştır.

Kırım'ın Osmanlı'ya katılmasından, Müslüman Kırım Türklerinin Rusya'ya katılması, İstanbul'la olan münasebetleri nedeniyle bu bölgede yaşayan Türklerin yazı diline Osmanlıca tesir etmeye başlamıştır. Ancak bu tesir bu bölgede Osmanlıca ağırlıklı, kuvvetli bir yazı dili oluşturacak dereceye erişememiştir. (Togan, 1981; 486-488.)

Tatarlarda yazı dili on beşinci yüz yılda teşekkül etmeye başlamış olsa da ancak on altıncı ve on yedinci yüz yılda kitaplar yazılmaya başlanmıştır. Çok verimli olmasa da on sekizinci yüz yıl ve on dokuzuncu yüz yılda da eserler verilmiştir. Ancak bu devirde kullanılan dil Tatar edebiyatçıları tarafından "Türkî Tili" olarak tabir edilen Bulgar, Çağatay, Osmanlı şivelerinin karışımı bir dil idi. (Abdurrahman Sadi, 1926; 35) Sarf ve nahvinde Kıpçak, Bulgar, Çağatay, Osmanlı ve biraz da Tatarcadan unsurlar var idi. (Abdurrahman Sadi, 1926; 37)

Yeni yazı dili hakkında on dokuzuncu yüz yılın ortalarından sonra çeşitli tartışmaların yaşandığı bölgelerden biri de Kırım'da, Kazan ve çevresinde yaşayan Türklerin yerleştiği bölgeler olmuştur. Bölgede yazı diliyle ilgili olarak Türkiçilik-Tatarçılık tartışması başlamıştır.

Tatar-Başkurt şair ve yazarlarının yerleştirmeye çalıştıkları iki fikirden: Türkiçilik, Tatarçılık fikirlerinden Rızaeddin Fahreddin Türkiçilik fikrinin savunucusu ve uygulayıcısı olmuştur. (Abdurrahman Sadi, 1926; 104)

Rızaeddin Fahreddin'in iki edebî eseri bulunmaktadır. Rızaeddin Fahreddin her iki eserinde de Arapça, Farsça kelimeler ve tamlamalar kullanmaktadır. Yazarın kullandığı Arapça ve Farsça kelimeler Türkiye Türkçesinde de sıklıkla kullanılan kelimelerdir. Rızaeddin Fahreddin Farsça bilmesine rağmen eserlerinde İran edebiyatından alıntı yapmamaktadır, bu yönüyle eserlerinde İran ve Arap edebiyatından bol bol örnekler veren dostu Musa Carullah Bigiyev'den ayrılmaktadır (Özalp, 2001; 53).

Türkçenin farklı lehçe ve şivelerinde konuşan Türk toplulukları arasında birçok yönden olduğu gibi edebî faaliyetler ve dil hususiyetleri bakımından da bir etkileşimin olduğu görülmektedir. Abdullah Tukay'ın dil ve üslubuna değinirken Kazan'da çıkan eserlerle ilgili Fatma Özkan: "XX. Yüzyılın başlarından itibaren Kazan Türk Edebiyatının mümessillerinin karşılarındaki en mühim problem, işlenmiş yazı dilinden mahrum oluşlarıdır. Çağatayca unutulmaya terk edildiğinden Kuzey Türkleri için örnek alınacak dil, İstanbul Türkçesi, bir başka ifadeyle Osmanlıcadır. ....Bu sebeple Kazan'da yazılan eserler Şura ve Ülfet gibi gazeteler Osmanlıcaya yakın Türkçeyle çıkar (Özkan, 1994; 83)." ifadelerini kullanmaktadır. Bu tespite binaen Rızaeddin Fahreddin'in dilini Osmanlıcaya yakın Türkçe olarak değerlendirmek mümkündür. Bu konuyla ilgili Kopinski'nin "Muharririn şivesi Tatarcadan ziyade Osmanlı Türklerine yakın bulunmaktadır (Özalp, 2001; 144)." değerlendirmesi de tespitimize dayanak oluşturmaktadır.

Rızaeddin Fahreddin, Selîme ya da İffet'te (Rızaeddin Fahreddin, 1904) 2627 (% 44,95) kelime kullanmıştır. Esmâ ya da Amel ve Ceza'da (Rızaeddin Fahreddin, 1903) ise 3218 (% 55,05) kelime kullanmıştır. Her iki eserinde toplam 5845 kelime kullanmıştır. Her iki eserde de aynen geçen kelime sayısı ise 1476'dır. (% 25,25 ortak kelime kullanmıştır.) Eserlerde Türkçe kelimelerin alınma kelimelerden daha fazla olduğu, Arapça kelime sayısının da Türkçe kelime sayısına yakın olduğu görülmektedir. Eserlerde Batı dillerinden alınma kelimelerin az sayıda kullanıldığı da dikkat çekmektedir.

Bu kelimelerin hangi dillerden olduğu aşağıdaki tablodaki gibidir:

Diller	Esmâ ya da Amel ve Ceza	Selîme ya da İffet	Toplam
Türkçe kelimeler	1605 (% 49,87) Bazı ses değişiklikleri, anlam ve kullanım farklılığıyla 967 kelime Türkiye Türkçesiyle ortak: % 60,24.	1215 (% 46,25) Bazı ses değişiklikleri, anlam ve kullanım farklılığıyla 788 kelime Türkiye Türkçesiyle ortak: % 64,85	2820
Arapçadan alınma kelimeler	1262 (% 39,21)	1083 (% 41,22)	2345
Farsçadan alınma kelimeler	184 (% 5,71)	159 (% 6,05)	343
Batı dillerinden ve diğer dillerden alınma kelimeler	123 (% 3,82)	121 (% 4,60)	244
Özel isimler	44 (% 1,36)	49 (% 1,86)	93
Toplam	3218	2627	5845

Rızaeddin Fahreddin'in edebî eserlerinde aynı kökten farklı yapım ekleri almış; ancak iki eserde de ortak kullanılmayan kelimeler de vardır. (Kelimeler sayılırken aynı köke sahip olan farklı yapım eki almış olan kelimelerin her biri ayrı ayrı değerlendirilmiştir. Sıfat fiil ve zarf fiil eki almış kelimeler türemiş kelime olarak değerlendirilmemiş ve sayıya dâhil edilmemiştir.)

Eserlerde bazı eklerin “-lı/-li, -lu/-lü; behitli/behitlü” örneğinde olduğu gibi aynı kelimelerde farklı sayfalarda farklı şekillerinin geldiği tespit edilmiştir ve bu kelimeler ayrı birer kelime kabul edilerek sayıya dâhil edilmiştir.

Her iki eserde de Türkçeden (Osmanlı Türkçesi, Tatarca, Başkurtça), Arapçadan, Farsçadan, Rusçadan kelimelerin ve eklerin olduğu görülmektedir. Ancak kelimelerin sayı bakımından ağırlığı yukarıda sıralandığı gibidir. Dilde mahallileşme ve tasfiyeciliğe karşı olan Rızaeddin Fahreddin (Bargan, 2008; 18-21) Arapça ve Farsça kelimeleri, tamlamaları kullanarak savunduğu fikrin uygulayıcısı olmuştur. Yazar incelenen bu eserlerinde Rusça kelimelere çok yer vermemektedir.

Yazar incelenen her iki eserde de Arapça ve Farsça kelimeleri ve tamlamaları aşağıda örnekleri verildiği üzere başarılı bir şekilde kullanmaktadır. Yazarın birçok cümlesi Arapça, Farsça kelime ve tamlamalarla doludur.

“*Halıq nâzlanup tebdîl-i havâ ve İstirâwet hem teşîl vakıt diye seyâwet idüp ve Başkürd sahrâlarında kıımız eçüp yûñdıklarında bunların İstirâwet ve tebdîl-i havaları, kıımız ve seyâwetleri, üşbu evleri yanında olan bağçalarını eşlemekden İbâret idî.*” (EYAC; 55) “*Watta kırk teñke virüp bir nûswe “Qâmûs-ül- ‘Âlâm” şatup aldığında cenunlığe nisbet itmîşler idî.*” (EYAC; 61) “*‘Abbâs Mulla küb işûl-i derîs ve terbiye kitâblarını teşîl idüp müşâla-a kıılır, gâzîta ve mecellelerde yazılmış tavçiyeleri hâtırına alur ve cümlesini müvâkeme ve müvâzene idir idî.*” (EYAC; 90) “*Zîrâ derd ve wesret ehîllerini tesliye itmek için küb zâtların tercâme-i hâllerini bilmek ve anları misâl idîrek küstermek lâzımdır.*” (EYAC; 536) “*Hâlbuki şâkirdin târîx ve terâcim âlîmünde me‘lûmâtı pek nıķıñ idî.*” (EYAC; 538) “*Anlar bir süz haķķında: “şerîet şulay!” didî mi cefî’i-kâlem o eş buldı da bütü!.*” (EYAC; 632) “*Tedbîr-i menzil, terbiye-i evlâd üşandaq xesteleri baqmaq âlîmleri üğrendikleri kibi her türlü şeyler pişirmek ve iv kereklerini hâzîrlemek kâ‘ideleri cümlesi bildirilmîşdir.*” (EYAC; 996) “*Zamânımızniñ âdâb-ı me‘âşereñ yâki müdası ne olsa olsun, ben müda esîri degil idim.*” (S; 195) “*Buniñ sebebi ise, yukarıda aytđđım üzre, âlîm-i newv ve âlîm-i şarîf isiminden, şarîf ve newvge münâsebeti olmağan beweler ile iştiğâl idivimizdir.*” (S; 237) “*‘İlim-i târîxden haberdâr kimselere bu icmâlñin tefcîl açık me‘lûmdır.*” (S; 704) “*‘İşık “Fey@-i ilahî” dinilgen bir kamâlatdır ki fehişhânelerde degil watta ki uramlarında da bulmaz.*” (S; 1006) “*Çünkü bu müteber cerîde üz ilimizde çıkğan neşriyât-ı edebiyeniñ yulbaşçısıdır.*” (S; 1029)

Yazar kendi anlatımlarında ağırlıklı olarak Osmanlı Türkçesi kullanmaktadır.

“*Yuqaruda isimlerini yâd idđđimiz vilâyetlerin birinde bir müsülmân qeryesi (avılı) vardır. Bu qeryeler atna (hefte) de bir mertebe uluğ bazar olup, pıçta ve iligramlar, eşlemekte ve her türlü eşyâ alınuşatılmaktadır.*” (EYAC; 1, 2)

“*‘Abbâs Mulla mektebini şarîf işûl-i cedide ile uķutđđı hâlde ‘avamlara buniñ isminiñ işitdirmey belki yalnız işûl-i cedidenin fâ‘idesinden xeber virmişidî, lakin eger de “işûl-i cedide” diye zikir itmîş olsa da meħelle tarafından ğine süz olaçaq degil idî, zîrâ bu vaķıtlar işûl-i cedidenin yaña maydâna çıkđđı vaķıtı olup, Kazan ve Kazan atrâfında olan büyük âlimların işûl-i cedide hilâfına olarak yazmış olan mübârek eserleri Kazan matba‘alarından çıkup yitmemişidî.*” (EYAC; 50)

“*Bir bir savdageñ: “Biz evvelde uqur için kıtab ve küñil tarayup kitken vaķıtlarda karap hâtır tesliye idirlik hikâye felân taba almay ũrgan idik. Emme bu künde halıq yaza başladılar, yıldan yıl yaña kitâblar kübeyüp bara, parañdarda, nümürlerde qarte uynamaq ve şişeler büşatmaq yirine bir ferķe halıq üşbu hikâyeler ile yıvanup ümür uzdıralar, her ne ķeder orada bezi birleri sızdırmeyğine ğemenselerde iyne ile sançup sançup kuysalar da halıq bunları yaratup uķumaķdaldır.” didđđine karşu: “Bây, kıuy, anday süznî!... Anday kitâblarını kîmler yaza dip bilesin?... Sen bilmez iseñ anı biz bik yaħşî bilemiz, şul yaña çıkğan risâlelerni hiç birini kıaldırmay cıyup bir yalğaşķa şalup un kibik vaflap şuñıra şu şalup irer idim, kamır ve apare kibi idüp şağırlarğa aşatur idim!... Tutturdılar dñnyanı yuķ nerseler ile, anlarını uķuğanķa kârte uynavın yaħşırak bulur!... dimişidî.”* (EYAC; 243-247)

"F ... şehrinde .....uramında kendî xânesinde Zeynüş Abıştay isiminde bir xâtün meşret itmektedir. Bu hâtûnün ismi bütün Başkürdistân vilâyetinde me'rûfdır. Tuprağ şatar için kelmiş Başkürd vekilleri bunun hânesine nüzûl idüp aylar ile vakit kalurlar ve tuprağlarına cawib taba almay yürüdiklerinde Zeynüş Abıştay yardımıyla eşlerini yitine kıyarlar." (EYAC; 646-648)

Rızaeddin Fahreddin'in, kahramanlarını konuşturduğu bölümlerde ise Tatarca-Başkurtça unsurlar ön plana çıkmaktadır. Bu da yazarın canlı konuşma dilini edebî esere dâhil etme gayreti (Türk Dünyası Edebiyat Tarihi Cilt IX, 2007; 692) içinde olduğunun bir göstergesidir. Esmâ'dan alınan aşağıdaki cümlelere ve 842. cümleden başlayıp 952. cümleye kadar baktığımızda bunu görmek mümkündür. Bikbulad Hazret ile hanımı Hikmet Hacı'nın kızı arasında geçen 1180–1216. arasındaki konuşma cümlelerinde Tatarca-Başkurtça unsurların ön plana çıktığı görülmektedir (Demirci, 2011).

"Hikmet – Ul süzn̄ ne kîbî kitâbda idî? Kün̄ige muvâfiğ süz kün̄ledîr.

Mulla – Bîr kitâb küsterüp, bu ne bây ütmiş cüm̄a kün̄ ukazımda keldî.

Bu kitâbda, bu kitâb Qazan'da taşğa başılğan!

Wikmet – Düris mî; taşğa başılğan mı?!...

Mulla – Bu ne üzñ̄ de küresîn, başılğan!!...

Wikmet – Başılıvı, vaktüyek urınlarında gına bulmasun! Anda bîr kîmdîr üzñ̄, bîr Rus hâtûnı başdıra diyler, şunda bulmasun!!

Mulla – Yuğ bây bîr de şübhelenme! Univ̄rsiñ̄de başılğan! Bu ne uqup kürseteym̄: "Üşbu kitâb, başıldı digen, Qazan şehrinde digen univ̄rsiñ̄ tab-hânesinde digen!"

Wikmet- Bu univ̄rsiñ̄ (Tab-hâne diyersiz mî?) tipügrafyası, beyit, peygemberñ̄miz zamânasında bulğandır?!...

Mulla – Kûbden bar! Peyğemberñ̄mizñ̄ kayçan vafât olğanlığı me'lûm, emme bu tipügrafyanıñ̄ şalınğanlığını bîlvç̄ yuk. Hatta bunu bîzn̄ñ̄ da mulla da bilmey şürgan idî. Bilmeym̄ digenñ̄ üz kulağım ile DaMulla'dan iştdîm.

Wikmet – Eş açıldı. Bîr de kırkusız Abbâs Mulla'nıñ̄ ardından tüşirge vakit yitdi. Kanaliyanıñ̄! Lekin bütüp kitmesün, bunday nersege eye küb bula şürgan, ismiñ̄ yazup bîr eli mulla! Qazan'dan bîrer yüzn̄ aldırup kıyarğa kerek? Bîz ülür bîzn̄ñ̄ kıyevler! Şunday nerselerge küzleñ̄ tüşmey!!...

Mulla – Bilmeym̄ bây! Qaldı mı iken? Qazan bâyları anı zekâtlarından taratdılar diyeler. Anı zekâtdan taraturğa üzleñ̄ bilmegen bulurlar idî. Lekin DaMullalar anlarğa bûyle meşveret virgenler.

Wikmet – Ul zekât bîzden de çığa! Ne keder hîle felân itsek de azırağ çığar mı bul mı? Ul aqıl bîzge de yarar!..." (EYAC; 273-303)

"Bikbulâd Hezret: "Hay künler bik üzñ̄ üte!" diye kün kiçre almay yürüdiğinde iki uluḡ hâdişe ühür idî. Bîñ̄ yüñ̄ bîñ̄ 114ristiya sened (vîksîl) mücibñçe Wikmet Hâci'nin hazînasında olan 114rist 114ristiya türğ (müzâyede) îlân idî. İkñçîsî Megerye bazarına 114risti olan uğıl Qazan şehrinde banqadan 114ris bîñ̄ ruble aqça alup çıkmış olduğından dürt biş sâ'et suñ̄, bîr sefâhetxânedede qelîl olunup aqçası uğırlandı." (EYAC; 1130-1132)

Rızaeddin Fahreddin'in edebî eserlerinde kullandığı kelimelerin ve kökenlerinin ortaya konulması onun dile yaklaşımının ve sahip olduğu kavram dünyasının zenginliğinin belirlenmesi açısından son derece önemlidir.

1. Eserlerin Kelime Hazinesi ve Kelime Sıklığı

İncelenen eserlerde Rızaeddin Fahreddin'in daha çok isim soylu kelimeleri kullandığı görülmektedir. Esmâ ya da Amel ve Ceza'da yazar 477 fiil (% 14,82) kullanmıştır. Selime ya da İffet'te ise 339 fiil (% 12,90) kullanmıştır. (Fiiller sayılırken fiil kök ve gövdelerinden türeyen isimler, isimfiiller sayıya dâhil edilmemiştir. Çekime giren kök ve gövde hâlindeki fiiller dikkate alınmıştır.) Sayı olarak fiiller, isim soylu kelimelere göre az olsa da bazı fiillerin kullanım sıklıkları isim soylu kelimelere göre daha fazladır. Her iki eserde ortak olarak kullanılan fiiller olduğu gibi sadece bir eserde geçen fiiller de vardır. Kelimelerin kullanım sıklıkları iki eserde birbirinden farklılıklar da göstermektedir.

İncelenen eserlerde beş kez ve daha fazla geçen fiillerin kullanım sıklığı şöyledir:

“ol- (E'de 1232, S'de 733 defa), it- (E'de 623, S'de 558 defa), kel- (E'de 181, S'de 83 defa), bil- (E'de 184, S'de 70 defa), ver-/vir- (E'de 155, S'de 56 defa), di- (E'de 98, S'de 105 defa), kal-/kaldır- (E'de 106, S'de 66 defa), al- (E'de 85, S'de 85 defa), tur- (E'de 108, S'de 47 defa), kit- (E'de 83, S'de 47 defa), çık- (E'de 67, S'de 53 defa), söyle- (E'de 25, S'de 73 defa), eyle- (E'de 75, S'de 21 defa), var- (E'de 30, S'de 63 defa), bul- (E'de 68, S'de 20 defa), kir- (E'de 50, S'de 34 defa), kayt- (E'de 47, S'de 23 defa), aç- (E'de 46, S'de 37 defa), kiy- (E'de 35, S'de 49 defa), işit- (E'de 41, S'de 31 defa), düş-/tüş- (E'de 41, S'de 27 defa), sura- (E'de 42, S'de 25 defa), kil- (E'de 13, S'de 54 defa), yit- (E'de 30, S'de 36 defa), tab- (E'de 33, S'de 18 defa), başla- (E'de 27, S'de 24 defa), ayt- (E'de 15, S'de 32 defa), kitür- (E'de 34, S'de 13 defa), buz- (E'de 33, S'de 11 defa), art- (E'de 22, S'de 22 defa), ayırıl- (E'de 17, S'de 26 defa), üt- (E'de 21, S'de 22 defa), utur- (E'de 26, S'de 16 defa), sal- (E'de 28, S'de 14 defa), cıy- (E'de 29, S'de 8 defa), yiber- (E'de 28, S'de 8 defa), kara- (E'de 14, S'de 22 defa), tut- (E'de 21, S'de 13 defa), sat- (E'de 26, S'de 7 defa), küster- (E'de 16, S'de 17 defa), bar- (E'de 15, S'de 8 defa), eç- (E'de 26, S'de 5 defa), este- (E'de 21, S'de 10 defa), kuy- (E'de 19, S'de 10 defa), uz-dır- (E'de 9, S'de 20 defa), tüz- (E'de 19, S'de 7 defa), bül- (E'de 6, S'de 19 defa), kiç-/kiçir- (E'de 7, S'de 15 defa), buyur- (E'de 13, S'de 9 defa), yat- (E'de 17, S'de 5 defa), keç- (E'de 19, S'de 2 defa), tanı- (E'de 13, S'de 8 defa), yara- (E'de 12, S'de 8 defa), ül- (E'de 11, S'de 9 defa), tara- (E'de 13, S'de 7 defa), küter- (E'de 13, S'de 6 defa), tukta- (E'de 10, S'de 9 defa), sakla- (E'de 8, S'de 11 defa), büt- (E'de 11, S'de 8 defa), ezle- (E'de 15, S'de 4 defa), bas- (E'de 12, S'de 5 defa), unut- (E'de 9, S'de 8 defa), iriş- (E'de 12, S'de 4 defa), küçir- (E'de 6, S'de 10 defa), tabşır- (E'de 6, S'de 8 defa), yeşir- (E'de 7, S'de 7 defa), uçra- (E'de 8, S'de 6 defa), tul- (E'de 9, S'de 5 defa), tırış- (E'de 9, S'de 4 defa), küt- (E'de 7, S'de 6 defa), yumşa- (E'de 8, S'de 5 defa), kat- (E'de 9, S'de 4 defa), kıkır- (E'de 12, S'de 1 defa), yaşa-/yeşe- (E'de 9, S'de 4 defa), isir- (E'de 12, S'de 1 defa), çakır- (E'de 8, S'de 5 defa), yan- (E'de 10, S'de 2 defa), tiz- (E'de 9, S'de 3 defa), tart- (E'de 9, S'de 3 defa), eyer- (E'de 3, S'de 8 defa), tik- (E'de 6, S'de 4 defa), çik- (E'de 7, S'de 3 defa), kuşıl- (E'de 2, S'de 8 defa), bat- (E'de 6, S'de 3 defa), sanal- (E'de 3, S'de 6 defa), tük- (S'de 8 defa), yabış- (E'de 5, S'de 3 defa), yar- (E'de 8), yükle- (S'de 8 defa), uğırla- (E'de 8), sün- (E'de 5, S'de 1 defa), uygan- (E'de 6), kaç- (E'de 5, S'de 1 defa), piş- (E'de 5, S'de 1 defa), sın- (E'de 6), uşa- (S'de 5 defa), 115rist- (E'de 5), üz- (E'de 5), kaz- (E'de 5)”

Rızaeddin Fahreddin, üsluba tesir etmese de, “ve, bu, ile, de, ise, için, hem, kibi, keder, her, değil, ne, da, lekin, biri, diye, ki” gibi kelimeleri sık kullanmıştır. Onun üslubuna tesir eden, eserlerinde en sık; “süz, üz, urın/yir, bana/ben, nerse/şey, hiç, küp, kimse/kimsene, kendi, hâl” gibi kelimeleri kullanmıştır.

İncelenen eserlerdeki fiiller dışında beş defa ve daha fazla geçen kelimeler ve kullanım sıklığı şöyledir:

“**ve** (E'de 791, S'de 602 defa), **bu/buña/bunlar/** (E'de 562, S'de 190 defa), **ile** (E'de 213, S'de 293 defa), **de** (E'de 302, S'de 163), **ise** (E'de 210, S'de 169 defa), **içün** (E'de 148, S'de 169 defa), **hem** (E'de 161, S'de 149 defa), **kibi/kibik** (E'de 160, S'de 117 defa), **keder** (E'de 142, S'de 127 defa), **her** (E'de 132, S'de 96 defa), **değil** (E'de 180, S'de 65 defa), **ne** (E'de 176, S'de 81 defa), **süz** (E'de 121, S'de 114 defa), **da** (E'de 141, S'de 72 defa), **üz** (E'de 52, S'de 153 defa), **lekin** (E'de 122, S'de 69 defa), **urın/ yir** (E'de 42+61, S'de 78+15 defa), **biri/birisi/birden/birdenbir/ birbiri** (E'de 134, S'de 57 defa), **baña/ben** (E'de 77, S'de 105 defa), **nerse/ şey** (E'de 24+83, S'de 39+21 defa), **hiç** (E'de 119, S'de 45 defa), **küb** (E'de 93, S'de 70 defa), **kimse/kimsene** (E'de 97, S'de 61+4defa), **kendi** (E'de 148, S'de 6 defa), **hal** (E'de 62, S'de 92 defa), **anı/aña/anlar** (E'de 104, S'de 48 defa), **diye** (E'de 90, S'de 58 defa), **biz** (E'de 98, S'de 47 defa), **büyle** (E'de 114, S'de 21 defa), **belki** (E'de 91, S'de 43 defa), **ki** (E'de 76, S'de 59 defa), **sebeb** (E'de 70, S'de 51 defa), **bay** (E'de 107, S'de 13 defa), **başka** (E'de 72, S'de 49 defa), **eş/eşle-** (E'de 88, S'de 31 defa), **yuk** (E'de 61, S'de 57 defa), **cümle** (E'de 71, S'de 47 defa), **ulug** (E'de 38, S'de 77 defa), **ara** (E'de 65, S'de 49 defa), **uşbu** (E'de 55, S'de 60 defa), **şu** (E'de 56, S'de 58 defa), **yul** (E'de 49, S'de 56 defa), **yaş/yeş** (E'de 70, S'de 26 defa), **isim** (E'de 65, S'de 28 defa), **iñ** (E'de 66, S'de 22 defa), **tugrı** (E'de 62, S'de 25 defa), **taraf** (E'de 53, S'de 32 defa), **hak** (E'de 40, S'de 44 defa), **zat** (E'de 64, S'de 19 defa), **iski** (E'de 65, S'de 11 defa), **kim** (E'de 63, S'de 19 defa), **baş** (E'de 49, S'de 27 defa), **faide** (E'de 35, S'de 40 defa), **bezi** (E'de 44, S'de 29 defa), **haci** (E'de 71), **hatta** (E'de 47, S'de 24 defa), **dunya** (E'de 69), **var** (E'de 33, S'de 35 defa), **heber** (E'de 42, S'de 27 defa), **eger** (E'de 52, S'de 14 defa), **az/azal-** (E'de 38+3, S'de 24+1 defa), **adem/ ademuğlı** (E'de 44, S'de 22 defa), **tamam** (E'de 44, S'de 22 defa), **büyük** (E'de 45, S'de 20 defa), **siz** (E'de 35, S'de 30 defa), **kişi** (E'de 41, S'de 23 defa), **hidmet** (E'de 29, S'de 37 defa), **lazım** (E'de 23, S'de 39 defa), **mi** (E'de 44, S'de 16 defa), **türli/türlü** (E'de 39, S'de 18 defa), **derece** (E'de 28, S'de 29 defa), **yaki** (E'de 20, S'de 37 defa), **mertebe** (E'de 33, S'de 23 defa), **küre** (E'de 38, S'de 16 defa), **üzeri/üzre** (E'de 45, S'de 9 defa), **eser** (E'de 33, S'de 20 defa), **ehil** (E'de 17, S'de 36 defa), **husus** (E'de 12, S'de 41 defa), **reviş** (E'de 28, S'de 24 defa), **mı** (E'de 33, S'de 17 defa), **kerek** (E'de 28, S'de 22 defa), **bütün** (E'de 40, S'de 10 defa), **bar** (E'de 35, S'de 15 defa), **han/hane** (E'de 39, S'de 9 defa), **116risti** (E'de 31, S'de 17 defa), **yan** (E'de 30, S'de 18 defa), **hazir** (E'de 28, S'de 20 defa), **dehi** (E'de 27, S'de 20 defa), **mümkün** (E'de 29, S'de 16 defa), **eç** (E'de 30, S'de 15 defa), **hane** (E'de 39, S'de 5 defa), **sefer** (E'de 16, S'de 28 defa), **hürmet** (E'de 16, S'de 26 defa), **cavab** (E'de 19, S'de 23 defa), **gayet** (E'de 28, S'de 14 defa), **dürist** (E'de 21, S'de 21 defa), **mezkur** (E'de 32, S'de 9 defa), **heste/hestehane** (E'de 38, S'de 3 defa), **yüz** (E'de 23, S'de 18 defa), **misalında** (E'de 12, S'de 28 defa), **uza-k** (E'de 20, S'de 20 defa), **sen** (E'de 20, S'de 19 defa), **yitim** (E'de 30, S'de 9 defa), **dust** (E'de 22, S'de 16 defa), **karşu** (E'de 19, S'de 18 defa), **din** (E'de 14, S'de 21 defa), **ir** (E'de 17, S'de 18 defa), **tiyüş** (E'de 10, S'de 24 defa), **ibaret** (E'de 18, S'de 16 defa), **aş/aşa-** (E'de 21, S'de 13 defa), **can** (E'de 16, S'de 18 defa), **hatır** (E'de 16, S'de 18 defa), **daviş** (E'de 19, S'de 15 defa), **halbuki** (E'de 18, S'de 15 defa), **beyan** (E'de 12, S'de 21 defa), **hükim** (E'de 11, S'de 22 defa), **huzur** (E'de 16, S'de 16 defa), **sarıf** (E'de 15, S'de 17 defa), **selamet** (E'de 24, S'de 8 defa), **vafat** (E'de 32), **hilaf** (E'de 18, S'de 13 defa), **116ris** (E'de 21, S'de 10 defa), **mikdar** (E'de 21, S'de 10 defa), **niçe** (E'de 14, S'de 17 defa), **itikad** (E'de 14, S'de 17 defa), **çün/**

çünkü (E'de 8, S'de 22 defa), **emme** (E'de 17, S'de 13 defa), **tirik** (E'de 15, S'de 15 defa), **asla** (E'de 25, S'de 4 defa), **zan** (E'de 13, S'de 16 defa), **muvaffak** (E'de 15, S'de 14 defa), **uşandak** (E'de 7, S'de 22 defa), **zira** (E'de 29), **taş** (E'de 17, S'de 11 defa), **cenab** (E'de 23, S'de 5 defa), **ziyada** (E'de 22, S'de 6 defa), **dava** (E'de 22, S'de 5 defa), **bik** (E'de 15, S'de 12 defa), **kabul** (E'de 13, S'de 14 defa), **elik** (E'de 9, S'de 17 defa), **kivvet** (E'de 16, S'de 9 defa), **yurt** (E'de 15, S'de 11 defa), **beraber** (E'de 16, S'de 9 defa), **veya** (E'de 21, S'de 4 defa), **asıl** (E'de 14, S'de 11 defa), **vazifa** (E'de 15, S'de 9 defa), **musafir/ kunak** (E'de 9+4, S'de 9+2 defa), **ul** (E'de 10, S'de 14 defa), **ya** (E'de 12, S'de 12 defa), **memleket** (E'de 7, S'de 16 defa), **şüyle** (E'de 14, S'de 9 defa), **kamil** (E'de 11, S'de 12 defa), **hacet** (E'de 13, S'de 10 defa), **117rist** (E'de 14, S'de 9 defa), **bab** (E'de 17, S'de 5 defa), **itibar** (E'de 10, S'de 12 defa), **niyet** (E'de 11, S'de 11 defa), **yırak** (E'de 12, S'de 10 defa), **şeref** (E'de 14, S'de 7 defa), **mecbur** (E'de 15, S'de 6 defa), **zarar** (E'de 15, S'de 6 defa), **sir** (E'de 13, S'de 7 defa), **altun** (E'de 8, S'de 12 defa), **yad** (E'de 10, S'de 10 defa), **meşekket** (E'de 10, S'de 10 defa), **meşhur** (E'de 5, S'de 15 defa), **insan/ insanuglı** (E'de 12, S'de 8 defa), **saf** (E'de 17, S'de 2 defa), **terciman/tercime** (E'de 8, S'de 11 defa), **hadim** (E'de 11, S'de 8 defa), **niçün/ niçük** (E'de 8+4, S'de 7 defa), **nisbet** (E'de 6, S'de 13 defa), **nesihet** (E'de 10, S'de 9 defa), **murad** (E'de 5, S'de 14 defa), **yakın** (E'de 11, S'de 8 defa), **burıç** (E'de 9, S'de 10 defa), **teftiş** (E'de 14, S'de 5 defa), **mehrum** (E'de 13, S'de 6 defa), **inkar** (E'de 4, S'de 14 defa), **eceb/eceyip** (E'de 9, S'de 9 defa), **insaf** (E'de 8, S'de 10 defa), **vakia** (E'de 12, S'de 6 defa), **117risti** (E'de 13, S'de 5 defa), **ihimal** (E'de 15, S'de 3 defa), **uyın-a-** (E'de 13, S'de 5 defa), **sugış/ suret** (E'de 9, S'de 9 defa), **kara** (E'de 17, S'de 4 defa), **kasur** (E'de 6, S'de 12 defa), **yiñil** (E'de 13, S'de 5 defa), **ahval** (E'de 8, S'de 10 defa), **lisan** (E'de 16, S'de 2 defa), **yuksa** (E'de 13, S'de 5 defa), **çara** (E'de 10, S'de 7 defa), **ihlas** (E'de 11, S'de 6 defa), **arba** (E'de 8, S'de 9 defa), **eded** (E'de 8, S'de 9 defa), **atraf** (E'de 14, S'de 3 defa), **çit** (E'de 10, S'de 7 defa), **düş** (E'de 6, S'de 11 defa), **ibdeş** (E'de 12, S'de 5 defa), **ustaz** (E'de 11, S'de 6 defa), **timir/timür** (E'de 5, S'de 12 defa), **tarih** (E'de 8, S'de 9 defa), **sayesinde** (E'de 10, S'de 6 defa), **mesele** (E'de 7, S'de 9 defa), **hayran** (E'de 4, S'de 12 defa), **helas** (E'de 12, S'de 4 defa), **munasib** (E'de 8, S'de 8 defa), **elbitte** (E'de 9, S'de 7 defa), **nizam** (E'de 13, S'de 3 defa), **külmek** (E'de 6, S'de 9 defa), **kıyafet** (E'de 10, S'de 5 defa), **kiçgine/kiçük** (E'de 12, S'de 3 defa), **medih** (E'de 7, S'de 8 defa), **117rist** (E'de 8, S'de 6 defa), **usal** (E'de 8, S'de 6 defa), **buy** (E'de 10, S'de 4 defa), **bina** (E'de 5, S'de 9 defa), **seadet** (E'de 8, S'de 6 defa), **pek** (E'de 14), **biraz** (E'de 11, S'de 3 defa), **ak** (E'de 9, S'de 5 defa), **sahib** (E'de 7, S'de 7 defa), **meni** (E'de 4, S'de 10 defa), **hemişe** (E'de 10, S'de 4 defa), **zai** (E'de 8, S'de 6 defa), **feket** (E'de 9, S'de 5 defa), **fekir** (E'de 10, S'de 3 defa), **gıybet** (E'de 13), **muda** (S'de 13 defa), **meshere** (E'de 7, S'de 6 defa), **teessif** (E'de 7, S'de 6 defa), **sabavat** (E'de 8, S'de 5 defa), **işara** (E'de 11, S'de 2 defa), **ihtiyar** (E'de 5, S'de 8 defa), **çey** (E'de 5, S'de 8 defa), **o** (E'de 12, S'de 1 defa), **ut/utın** (E'de 10, S'de 2 defa), **davam** (E'de 9, S'de 3 defa), **yardam** (E'de 8, S'de 4 defa), **üy/ev/iv** (E'de 7, S'de 5 defa), **üyle** (E'de 10, S'de 2 defa), **tesliye** (E'de 8, S'de 4 defa), **zevc** (E'de 10, S'de 2 defa), **nam** (E'de 9, S'de 3 defa), **esbab** (E'de 7, S'de 5 defa), **caza** (E'de 12), **ad** (E'de 1, S'de 11 defa), **agir** (E'de 7, S'de 5 defa), **ibret** (E'de 9, S'de 3 defa), **kımız** (E'de 12), **kıska** (E'de 5, S'de 7 defa), **felan** (E'de 7, S'de 5 defa), **eziz** (E'de 7, S'de 5 defa), **hekiket** (E'de 8, S'de 3 defa), **havah** (E'de 4, S'de 7 defa), **mensib** (E'de 7, S'de 4 defa), **et** (E'de 11), **geyir** (E'de 8, S'de 3 defa), **güya** (E'de 4, S'de 7 defa), **eşya** (E'de 7, S'de 4 defa), **müşkil** (E'de 4, S'de 7 defa), **yeni** (E'de 8, S'de 3 defa), **yalan/yalgav** (E'de 11), **urta** (E'de 5, S'de 6 defa), **kaşki** (E'de 5, S'de 6 defa), **maksud** (E'de 5, S'de 6 defa), **yañılış** (E'de 5, S'de 6 defa), **bela** (E'de 9, S'de 2 defa), **nur** (E'de 5, S'de 6

defa), **maydan** (E'de 3, S'de 8 defa), **tecride** (E'de 7, S'de 4 defa), **şühret** (E'de 5, S'de 5 defa), **tedbir** (E'de 4, S'de 6 defa), **cehet** (E'de 10), **laik** (E'de 8, S'de 2 defa), **kebir** (E'de 6, S'de 4 defa), **zuhur** (E'de 9, S'de 1 defa), **ittifak** (E'de 10), **işik** (E'de 4, S'de 6 defa), **nail** (E'de 9, S'de 1 defa), **israf** (E'de 6, S'de 4 defa), **himmət** (E'de 6, S'de 4 defa), **şart** (E'de 7, S'de 3 defa), **incü** (E'de 5, S'de 5 defa), **zur** (E'de 9, S'de 1 defa), **ziynet** (S'de 9 defa), **terekki** (E'de 3, S'de 6 defa), **tesis** (E'de 5, S'de 4 defa), **tınıç** (E'de 5, S'de 4 defa), **vekil** (E'de 7, S'de 2 defa), **vasıyat** (E'de 9), **karar** (E'de 3, S'de 6 defa), **münasebet** (E'de 6, S'de 3 defa), **nasib** (E'de 3, S'de 6 defa), **kalpak** (E'de 4, S'de 5 defa), **perde/perdelen-** (E'de 5, S'de 4 defa), **kasıd** (E'de 5, S'de 4 defa), **vatan** (E'de 5, S'de 4 defa), **zahir** (E'de 4, S'de 5 defa), **mahsus** (E'de 6, S'de 3 defa), **daça** (S'de 9 defa), **küy/küyle-** (E'de 8, S'de 1 defa), **medeniyet** (E'de 2, S'de 7 defa), **idara** (E'de 5, S'de 4 defa), **hayvan** (E'de 5, S'de 4 defa), **mucib** (E'de 5, S'de 4 defa), **delil** (E'de 9), **meşgul** (E'de 6, S'de 3 defa), **padışah** (E'de 2, S'de 7 defa), **emir** (E'de 5, S'de 4 defa), **çik** (E'de 4, S'de 5 defa), **bende** (E'de 4, S'de 5 defa), **düb** (E'de 8), **fida** (E'de 6, S'de 2 defa), **gerçi** (S'de 8 defa), **milik** (E'de 5, S'de 3 defa), **müezzin** (E'de 8), **118rist** (E'de 5, S'de 3 defa), **dikket** (E'de 8), **esker** (E'de 7, S'de 1 defa), **macara** (E'de 8), **kuray** (E'de 7, S'de 1 defa), **may** (E'de 6, S'de 2 defa), **şayan** (E'de 5, S'de 3 defa), **çuk** (E'de 8), **hifız** (E'de 8), **çukır** (E'de 6, S'de 2 defa), **vasita** (E'de 5, S'de 3 defa), **biçara** (E'de 8), **tekrar** (E'de 6, S'de 2 defa), **tebdil** (E'de 5, S'de 3 defa), **kabahat** (E'de 5, S'de 3 defa), **sugış-** (E'de 6, S'de 2 defa), **kalup** (E'de 6, S'de 1 defa), **seyahat** (E'de 4, S'de 3 defa), **vida** (E'de 5, S'de 2 defa), **şügil/şügillen-** (E'de 2, S'de 5 defa), **nazara** (E'de 6, S'de 1 defa), **menzil** (E'de 5, S'de 2 defa), **tertib** (S'de 7 defa), **meslek** (S'de 7 defa), **iltifat** (E'de 2, S'de 5 defa), **baldag** (E'de 7), **haram** (E'de 6, S'de 1 defa), **mecme** (E'de 7), **bilekis** (E'de 1, S'de 6 defa), **fiil** (E'de 6, S'de 1 defa), **fevkilade** (E'de 6), **kaide** (E'de 6), **kamçı** (E'de 6), **caiz** (E'de 5, S'de 1 defa), **baz** (E'de 6), **mesum** (E'de 6), **mazhar** (E'de 6), **hasil** (E'de 5, S'de 1 defa), **aşına** (S'de 6 defa), **elhasil** (E'de 1, S'de 5 defa), **ziyarat** (S'de 6 defa), **tamak** (E'de 6), **taba** (E'de 5, S'de 1 defa), **yün** (E'de 5), **yırtık** (E'de 5), **teklif** (S'de 5 defa), **tefsil** (S'de 5 defa), **taleb** (E'de 5), **müamele** (E'de 5), **nezir** (E'de 5), **hediye** (E'de 5)''

İncelenen eserlerde yazar bazı konulara ait birçok kelime kullanarak belli kavram alanları oluşturmuştur. Bu kavram alanları ve kullanılan kelimeler, kelimelerin sıklığı aşağıdaki gibidir:

1.1. Eğitim, Terbiye, Düşünme, Ahlak ile İlgili Kelimeler

Marifetçilik edebiyatının önde gelen isimlerinden, usul-ı cedidin savunucusu ve uygulayıcılarından biri olan Rızaeddin Fahreddin, ilim, eğitim öğretim, terbiye, düşünme, ahlak, okuma, öğrenme gibi konularla doğrudan veya dolaylı olarak ilgili olan 98 kelime kullanmıştır.

Bu kavram alanıyla ilgili kullanılan kelimeler ve eserlerde geçme sıklıkları şöyledir:

“**bil-** (E'de 184, S'de 170 defa), **uku-** (E'de 153, S'de 68 defa), **yaz-** (E'de 117, S'de 70 defa), **terbiye** (E'de 117, S'de 62 defa), **mulla** (E'de 158, S'de 17 defa), **ilim** (E'de 39, S'de 77 defa), **melum** (E'de 39, S'de 52 defa), **kitab/kütüp** (E'de 42+5, S'de 29 defa), **fikir** (E'de 41, S'de 30 defa), **müellim** (E'de 66, S'de 3 defa), **ısul** (E'de 27, S'de 34 defa), **şagird** (E'de 35, S'de 22 defa), **mekteb** (E'de 35, S'de 18 defa), **abıstay** (E'de 52), **âlim** (E'de 18, S'de 32 defa), **ügret-** (E'de 23, S'de 25 defa), **edeb** (E'de 20, S'de 26 defa), **tehsil** (E'de 17, S'de 26 defa), **118rist** (E'de 26, S'de 15 defa), **kamalat** (E'de 21, S'de 18 defa), **hüner** (E'de 11, S'de 27 defa), **ehlak** (E'de 26, S'de 10 defa), **medrese** (E'de 9, S'de 23 defa), **adetlendirmek** (E'de 4, S'de 27 defa), **hat** (E'de 23, S'de 6 defa), **telim** (E'de 13, S'de 12 defa), **merifet** (E'de 9, S'de 16 defa), **cedide** (E'de 17, S'de 7 defa), **yiñil** (E'de 13, S'de 5 defa), **abrazavanı** (E'de 12, S'de 5 defa), **sabak** (E'de 14, S'de 2 defa), **ülema** (E'de 7, S'de 9 defa), **defter** (E'de 14, S'de 1 defa), **gazita** (E'de

10, S'de 5 defa), **mektub** (E'de 10, S'de 5 defa), **risale** (E'de 9, S'de 5 defa), **neşir** (E'de 9, S'de 4 defa), **tahta** (E'de 13), **mahir** (E'de 8, S'de 5 defa), **119rist** (E'de 10, S'de 3 defa), **terif** (E'de 6, S'de 6 defa), **119ristiy** (E'de 6, S'de 6 defa), **helfe** (E'de 8, S'de 4 defa), **müderis** (E'de 10, S'de 2 defa), **nadan** (E'de 7, S'de 5 defa), **teyin** (E'de 3, S'de 6 defa), **fen** (E'de 2, S'de 6 defa), **istudint** (E'de 1, S'de 7 defa), **munazara** (E'de 2, S'de 5 defa), **meşveret** (E'de 6, S'de 1 defa), **hace/huca** (E'de 2, S'de 5 defa), **kıraathane** (S'de 6 defa), **ceride** (E'de 3, S'de 3 defa), **müherrir** (E'de 2, S'de 4 defa), **istidad** (E'de 5, S'de 1 defa), **adab** (E'de 3, S'de 2 defa), **herif** (E'de 4, S'de 1 defa), **zihin** (E'de 4, S'de 1 defa), **zirek** (E'de 3, S'de 2 defa), **ukaz** (E'de 4, S'de 1 defa), **kelem** (E'de 3, S'de 2 defa), **matbaa** (E'de 4), **keñeş** (E'de 2, S'de 2 defa), **muhakeme** (E'de 1, S'de 3 defa), **satır** (E'de 4), **sinif** (E'de 4), **darilfenun** (S'de 4 defa), **univirsitit** (E'de 3, S'de 1 defa), **nakıs** (E'de 1, S'de 2 defa), **tetil** (E'de 2, S'de 1 defa), **mürebbiye** (S'de 3 defa), **mecelle** (E'de 3, S'de defa), **maharet** (E'de 3), **prugram** (E'de 3), **müellif** (S'de 2 defa), **müteellim** (E'de 2), **şehadetname** (E'de 2), **mühendis** (S'de 2 defa), **uyula-** (S'de 2 defa), **119rist** (E'de 2), **profesür** (E'de 1, S'de 1 defa), **ülum** (E'de 1, S'de 1 defa), **ebilik** (E'de 1, S'de 1 defa), **teellim** (E'de 1, S'de 1 defa), **tefekkir** (E'de 1, S'de 1 defa), **kâtibe** (E'de 2), **müsteid** (E'de 1, S'de 1 defa), **müteellime** (E'de 1), **mütefekkir** (E'de 1), **mükayese** (E'de 1), **pidegugike** (S'de 1 defa), **akadimi** (S'de 1 defa), **cahiller** (E'de 1), **tehrir** (E'de 1), **küttablar** (E'de 1), **tebhane** (E'de 1), **muvaazene** (E'de 1), **gimmariye** (S'de 1 defa), **ahund** (S'de 1 defa)"

1.2. İnsan Duyuları ve Bedeni ile İlgili Kelimeler

Gören, duyan, düşünen bir insan olarak Rızaeddin Fahreddin'in insan duyuları ve bedeni ile ilgili ve beden fonksiyonları ile ilgili doğrudan veya benzetme yoluyla kullandığı kelime sayısı 62'dir. Rızaeddin Fahreddin'in insan duyularıyla ilgili en sık kür- ve yürü-fillerini kullanmıştır. İşit-, küz ve akıl kelimeleri bunlardan sonra en sık kullanılan kelimelerdir.

Bu kavram alanıyla ilgili eserlerde kullanılan kelimeler ve kullanım sıklıkları şöyledir:

"**kür-** (E'de 146, S'de 128 defa), **yürü-** (E'de 96, S'de 51 defa), **işit-** (E'de 41, S'de 31 defa), **küz** (E'de 38, S'de 31 defa), **akıl** (E'de 25, S'de 34 defa), **baş** (E'de 23, S'de 24 defa), **yüz** (E'de 23, S'de 22 defa), **kul** (E'de 23, S'de 20 defa), **kara-** (E'de 14, S'de 22 defa), **can** (E'de 16, S'de 18 defa), **diñla-** (E'de 19, S'de 12 defa), **ayak** (E'de 17, S'de 11 defa), **dil/til** (E'de 4, S'de 21 defa), **agız** (E'de 13, S'de 8 defa), **kaş** (E'de 11, S'de 5 defa), **yügir-** (E'de 10, S'de 2 defa), **tiz** (E'de 4, S'de 7 defa), **yürek** (E'de 4, S'de 6 defa), **saç** (E'de 5, S'de 4 defa), **aza** (E'de 6, S'de 3 defa), **uyku** (E'de 8), **yuku** (S'de 8 defa), **ten** (E'de 4, S'de 4 defa), **sakal** (E'de 6, S'de 2 defa), **tir** (E'de 4, S'de 3 defa), **bak-** (E'de 6, S'de 1 defa), **el** (E'de 6), **tamak** (E'de 6), **bit** (E'de 4, S'de 1 defa), **kelib** (E'de 1, S'de 4 defa), **tuy-** (E'de 3, S'de 2 defa), **kuçak** (E'de 4, S'de 1 defa), **kulak** (E'de 2, S'de 2 defa), **karın** (E'de 4), **beden** (E'de 4), **kan** (E'de 1, S'de 3 defa), **muyın** (E'de 1, S'de 2 defa), **titre-** (E'de 2, S'de 1 defa), **aksak** (E'de 3), **ami** (E'de 3), **diş/tiş** (E'de 3), **burun** (E'de 2), **baltır** (E'de 2), **tamir** (E'de 1, S'de 1 defa), **tırna-** (S'de 1 defa), **vücut** (E'de 1), **tügirig** (S'de 1 defa), **tırnak** (E'de 1), **kaburga** (E'de 1), **is** (S'de 1 defa), **kültik** (E'de 1), **mide** (E'de 1), **tat-** (E'de 1), **güvde/ küvde** (E'de 2), **süyek** (E'de 1), **tüçkir-** (E'de 1), **iren** (E'de 1), **kiker-** (E'de 1), **kirpik** (E'de 1), **billerime** (E'de 1), **barmak** (E'de 1), **sırt** (E'de 1)"

1.3. Çeşitli Duyguları ifade Eden Kelimeler

Bahsettiği konularla ilgili veya kahramanlarının ruhsal durumlarını verdiği kısımlarda Rızaeddin, insanlarda olan veya olmasını istediği duygularla ilgili 141 kelime kullanmıştır. Bu kelimelerin başında “terbiye ve gönül” kelimeleri gelmektedir. İnsanoğlunun çeşitli duygularını ifade eden bu kelimeler ve eserlerde kullanım sıklıkları şöyledir:

“**terbiye** (E’de 117, S’de 62 defa), **künil** (E’de 59, S’de 45 defa), **güzel** (E’de 47, S’de 38 defa), **añla-** (E’de 46, S’de 24 defa), **rahat** (E’de 29, S’de 37 defa), **yahşı** (E’de 35, S’de 29 defa), **sev-** (E’de 37, S’de 22 defa), **şad** (E’de 27, S’de 31 defa), **mühebbet** (E’de 24, S’de 24 defa), **hulık** (E’de 27, S’de 18 defa), **dürüst** (E’de 21, S’de 21 defa), **kamalat** (E’de 21, S’de 18 defa), **şübhe** (E’de 19, S’de 17 defa), **lezzet** (E’de 18, S’de 17 defa), **kurk-** (E’de 24, S’de 11 defa), **hesret** (E’de 23, S’de 9 defa), **zan** (E’de 13, S’de 16 defa), **merhemet** (E’de 19, S’de 11 defa), **ümid** (E’de 13, S’de 15 defa), **geyret** (E’de 19, S’de 8 defa), **behit** (E’de 19, S’de 8 defa), **kül-** (E’de 15, S’de 12 defa), **kaygu** (E’de 11, S’de 16 defa), **rıza** (E’de 19, S’de 7 defa), **sefahat** (E’de 19, S’de 7 defa), **aciz** (E’de 16, S’de 8 defa), **kedir** (E’de 14, S’de 5 defa), **memnun** (E’de 5, S’de 13 defa), **kasur** (E’de 6, S’de 12 defa), **küç** (E’de 13, S’de 5 defa), **agla-** (E’de 13), **yığla-** (S’de 5 defa), **ihlas** (E’de 11, S’de 6 defa), **kem** (E’de 9, S’de 8 defa), **rehim** (E’de 8, S’de 9 defa), **hiyal** (E’de 4, S’de 12 defa), **kimmetli** (E’de 11, S’de 5 defa), **uyku** (E’de 8), **yuku** (S’de 8 defa), **aciz** (E’de 6, S’de 8 defa), **nefis** (E’de 9, S’de 6 defa), **sabır** (E’de 7, S’de 8 defa), **yaman** (E’de 12, S’de 3 defa), **seadet** (E’de 8, S’de 6 defa), **iffet** (E’de 1, S’de 14 defa), **huş** (E’de 4, S’de 11 defa), **açıv** (E’de 9, S’de 6 defa), **fazıl** (E’de 6, S’de 7 defa), **yara-** (E’de 12), **izgü** (E’de 3, S’de 9 defa), **arzu** (E’de 8, S’de 2 defa), **hile** (E’de 9, S’de 1 defa), **mülayim** (E’de 4, S’de 6 defa), **regbet** (E’de 4, S’de 6 defa), **şefket** (E’de 6, S’de 3 defa), **tekellif** (E’de 7, S’de 2 defa), **mana** (E’de 5, S’de 4 defa), **keneet** (E’de 2, S’de 6 defa), **alda-** (E’de 4, S’de 3 defa), **fena** (E’de 4, S’de 3 defa), **işık** (E’de 1, S’de 6 defa), **muhtac** (E’de 1, S’de 6 defa), **mübtela** (E’de 3, S’de 4 defa), **nazik** (E’de 4, S’de 3 defa), **ükin-** (E’de 3, S’de 4 defa), **yıvan-/t-** (S’de 6 defa), **üpke** (E’de 1, S’de 5 defa), **mühterem** (E’de 6), **alış-** (E’de 4, S’de 2 defa), **cazibe** (S’de 6 defa), **küdre** (E’de 2, S’de 4 defa), **uyal-/uyadlı** (E’de 1, S’de 5 defa), **üb-** (E’de 2, S’de 3 defa), **ar** (S’de 5 defa), **cesaret** (E’de 3, S’de 2 defa), **tehemmil** (S’de 5 defa), **gürbet** (E’de 4, S’de 1 defa), **hamiyat** (E’de 2, S’de 3 defa), **adab** (E’de 3, S’de 2 defa), **fırak/iftirak** (S’de 5 defa), **takvalık** (E’de 4, S’de 1 defa), **yavız/yavlak** (S’de 4 defa), **fehîm** (E’de 2, S’de 2 defa), **urlık** (E’de 4), **vicdan** (S’de 4 defa), **naz** (E’de 4), **siz-** (E’de 4), **tekebbir** (E’de 4), **agız-** (S’de 4 defa), **haya** (E’de 4), **aşık** (E’de 2, S’de 2 defa), **iftihar** (E’de 1, S’de 2 defa), **riya** (E’de 3), **camal** (S’de 3 defa), **geflet/gefil** (E’de 1, S’de 2 defa), **safa** (E’de 3), **keñeş** (E’de 2, S’de 1 defa), **keyif** (E’de 3), **sağ** (E’de 3), **hissiyatlı** (E’de 3), **mehcub** (S’de 3 defa), **tefahir** (E’de 3), **irkelen-** (E’de 3), **nedamet** (E’de 2, S’de 1 defa), **ütin-** (E’de 2, S’de 1 defa), **kibar** (E’de 2), **basiret** (S’de 2 defa), **gibte** (S’de 2 defa), **fehîr** (E’de 1, S’de 1 defa), **mihirbanlık** (S’de 2 defa), **irada** (S’de 2 defa), **uzlet** (E’de 2), **veker** (E’de 2), **hiris** (E’de 2), **mütekebbir** (E’de 2), **mehbube** (E’de 2), **mükedder** (E’de 2), **izzet** (E’de 1, S’de 1 defa), **ükir-** (S’de 2 defa), **mutaassıb** (E’de 1, S’de 1 defa), **matur** (E’de 1, S’de 1 defa), **zarif** (E’de 1), **zarlen-** (E’de 1), **vafa** (S’de 1 defa), **tamalı** (E’de 1), **nefret** (E’de 1), **neşve** (E’de 1), **nezaket** (E’de 1), **mesuliyet** (E’de 1), **fidakar** (S’de 1 defa), **hevesli** (E’de 1), **heva** (E’de 1), **üşengen** (E’de 1), **yalvarma** (E’de 1), **idrak** (E’de 1), **şevik** (E’de 1), **hudbinlik** (E’de 1)”

1.4. Unvan ve Akrabalık Bildiren Kelimeler

Rızaeddin Fahreddin, incelenen eserlerde unvan ve akrabalıkla ilgili 32 kelime kullanmıştır. Kadın, kız ve çocukların eğitim ve terbiyesine, onların yetiştirilmesine ve onların toplum için çok önemli olduğuna inanan ve bu alanlarda eserler yazan Rızaeddin Fahreddin

incelenen eserlerinde akrabalıkla ilgili olarak en sık “hatun ve kız” kelimelerini kullanmıştır. Bu kavram alanıyla ilgili kullandığı diğer kelimeler ve kullanım sıklığı şöyledir:

“**hatun** (E’de 154, S’de 62 defa), **kız** (E’de 146, S’de 75 defa), **bala** (E’de 146, S’de 50 defa), **mulla** (E’de 158, S’de 17 defa), **ana** (E’de 63, S’de 64 defa), **bay** (E’de 105, S’de 13 defa), **hezret** (E’de 104, S’de 12 defa), **tutaş** (E’de 4, S’de 88 defa), **ata** (E’de 47, S’de 29 defa), **baba/babay** (E’de 61, S’de 14 defa), **abıstay** (E’de 52), **kartçık** (E’de 39, S’de 3 defa), **ugil** (E’de 40, S’de 2 defa), **hanım** (E’de 18, S’de 22 defa), **ir** (E’de 13, S’de 18 defa), **efendi** (E’de 21, S’de 5 defa), **karındaş** (E’de 10, S’de 14 defa), **agay** (E’de 7, S’de 9 defa), **zevc** (E’de 10), **kiyev** (E’de 6, S’de 1 defa), **aksakalı** (E’de 5, S’de 1 defa), **tugan** (E’de 3, S’de 3 defa), **ebi-lik** (E’de 1, S’de 4 defa), **advakata** (E’de 4, S’de 1 defa), **baygura** (E’de 3), **mehdum** (E’de 3), **abe** (E’de 2), **sınıfbaşı** (E’de 1), **kayınanalar** (E’de 1), **abıstasiñ** (E’de 1), **ahund** (S’de 1 defa), **akrabaları** (E’de 1)”

1.5. Edebî Sahayla İlgili Kelimeler

İncelenen eserlerinde şiir, hikâye ve roman yazmanın önemine değinen, bu fikirlerini büyük zatların eserlerini örnekler vererek açıklamaya ve savunmaya çalışan Rızaeddin Fahreddin edebiyatla ilgili 20 kelime kullanmıştır. Bu kavram alanıyla ilgili eserlerde kullanılan kelimeler ve kullanım sıklıkları şöyledir:

“**hikâye** (E’de 28, S’de 9 defa), **edebiyat/ edip** (E’de 8, S’de 12 defa), **yır** (E’de 11), **şair** (E’de 2, S’de 7 defa), **ruman** (E’de 6, S’de 2 defa), **küy/küyle-** (E’de 8), **tiyatru** (S’de 6 defa), **şir** (E’de 4, S’de 1 defa), **tamaşa** (E’de 3, S’de 2 defa), **külkü** (E’de 2, S’de 2 defa), **beyit** (E’de 3, S’de 1 defa), **müeddibler** (E’de 1, S’de 2 defa), **121rist** (S’de 2 defa), **manzum** (E’de 1, S’de 1 defa), **tabişmak** (E’de 1), **mekel** (E’de 1), **mesel** (E’de 1), **tasannu** (E’de 1)”

1.6. Din ile İlgili Kelimeler

Medrese eğitimi alan, mollalık, imamlık, ahuntluk, kadılık ve müftülük görevlerinde bulunan, aynı zamanda bir din âlimi olan Rızaeddin Fahreddin, incelenen eserlerde dinî terminolojiden faydalanmıştır, dinle ilgili çeşitli konularda Arapça, Farsça kelimeleri, bazen de Türkçe karşılıklarını kullanmıştır. Eserlerde dinle ilgili geçen 105 kelime ve kullanım sıklıkları şöyledir:

“**mulla** (E’de 158, S’de 17 defa), **İslam** (E’de 41, S’de 80 defa), **Allah** (E’de 59, S’de 48 defa), **teala** (E’de 17, S’de 37 defa), **musulman** (E’de 13, S’de 29 defa), **şeriet** (E’de 11, S’de 26 defa), **emel** (E’de 25, S’de 10 defa), **imam** (E’de 24, S’de 8 defa), **itikad** (E’de 14, S’de 17 defa), **ictihad** (E’de 14, S’de 13 defa), **veez** (E’de 9, S’de 13 defa), **ahiret** (E’de 11, S’de 10 defa), **mescid** (E’de 11, S’de 8 defa), **namaz** (E’de 15, S’de 3 defa), **ihlas** (E’de 11, S’de 6 defa), **heyir** (E’de 12, S’de 5 defa), **dua** (E’de 13, S’de 3 defa), **zikir** (E’de 10, S’de 6 defa), **şükir** (E’de 10, S’de 6 defa), **ihsan** (E’de 5, S’de 10 defa), **efv** (E’de 7, S’de 6 defa), **şii/şia** (E’de 1, S’de 5+6 defa), **işan** (E’de 12), **mübarek** (E’de 5, S’de 6 defa), **sadaka** (E’de 9, S’de 2 defa), **iman** (E’de 7, S’de 3 defa), **cami** (E’de 8, S’de 2 defa), **hikmet** (E’de 3, S’de 7 defa), **işan-** (E’de 5, S’de 4 defa), **Müslime** (E’de 8), **yehüdi** (E’de 6, S’de 2 defa), **zekat** (E’de 7, S’de 1 defa), **rab** (E’de 5, S’de 3 defa), **rehim** (E’de 8), **müezzin** (E’de 8), **farız** (S’de 7 defa), **mürid** (E’de 7), **ibadet** (E’de 3, S’de 4 defa), **peygamber** (E’de 5, S’de 2 defa), **şeyih** (E’de 5, S’de 2 defa), **haram** (E’de 6, S’de 1 defa), **ruze** (E’de 5, S’de 1 defa), **günah** (E’de 6), **cemaat** (E’de 5, S’de 1 defa), **hac** (E’de 5, S’de 1 defa), **hadis** (S’de 6 defa), **küran** (E’de 2, S’de 3 defa), **sevab** (E’de 2, S’de 3 defa),

şaytan (E'de 4, S'de 1 defa), **takvalık** (E'de 4, S'de 1 defa), **helal** (E'de 2, S'de 2 defa), **islah** (E'de 2, S'de 1 defa), **cennet** (E'de 4), **uçmah** (S'de 3 defa), **ferişte** (E'de 2, S'de 1 defa), **mezheb** (E'de 3, S'de 2 defa), **minare** (S'de 3 defa), **tesbih** (E'de 1, S'de 2 defa), **hicret** (E'de 1, S'de 2 defa), **kümil-** (E'de 1, S'de 1 defa), **şamani** (S'de 2 defa), **tezim** (E'de 1, S'de 1 defa), **tire** (S'de 2 defa), **sahabe** (E'de 2), **Nasrani** (S'de 2 defa), **cin** (E'de 2), **ilahiye** (E'de 1, S'de 1 defa), **kelam** (S'de 2 defa), **müheddis** (S'de 2 defa), **eşari** (E'de 2), **mübah** (E'de 2), **Buddi** (S'de 2 defa), **sünnet** (E'de 2), **ecel** (E'de 2), **müctehid** (S'de 1 defa), **zühd** (E'de 1), **vahiy** (E'de 1), **cehennemden** (E'de 1, S'de 1 defa), **tamug** (E'de 1), **talak** (E'de 1), **bayram** (S'de 1 defa), **ıyid** (E'de 1), **ecirler** (E'de 1), **hutbe** (S'de 1 defa), **evliya** (S'de 1 defa), **gaib** (S'de 1 defa), **minber** (S'de 1 defa), **kıyamet** (E'de 1), **kafir** (E'de 1), **kefenlik** (E'de 1), **keramet** (E'de 1), **cinazası** (E'de 1), **fıkıh** (S'de 1 defa), **resul** (E'de 1), **sünni** (S'de 1 defa), **iblis** (E'de 1), **hidayet** (S'de 1 defa), **risaletpenah** (E'de 1), **ayet** (E'de 1), **akaid** (E'de 1), **tecvid** (E'de 1), **yezid** (E'de 1), **vehhabi** (E'de 1), **tevhid** (S'de 1 defa)"

1.7. Tabiat ve Tabiat Olaylarıyla İlgili Kelimeler

Amacı dış dünyadaki gerçeklikleri ve tabii güzellikleri tasvir etmekten ziyade manevî hususlara yönelmek ve bunları dile getirmek olan Rızaeddin Fahreddin yine de dış dünya ve tabiatla ilgili olarak bitki isimlerinden hayvan isimlerine, coğrafi ifadelerden tabiat olaylarına varıncaya kadar 82 kelime kullanmıştır.

Eserlerde bu kavram alanıyla ilgili geçen kelimeler ve kullanım sıklıkları şöyledir:

"dunya (E'de 69, S'de 70 defa), **su** (E'de 12, S'de 7 defa), **hava** (E'de 10, S'de 8 defa), **tebiat** (E'de 14, S'de 3 defa), **et** (E'de 17), **diñiz** (E'de 5, S'de 10 defa), **ak-** (E'de 7, S'de 7 defa), **kızır-** (E'de 9, S'de 5 defa), **bagça** (E'de 5, S'de 9 defa), **âlem** (E'de 11, S'de 3 defa), **tuprak/tufrak** (E'de 8, S'de 4 defa), **tav** (E'de 3, S'de 8 defa), **kük** (E'de 6, S'de 4 defa), **sahra** (E'de 4, S'de 5 defa), **hayvan** (E'de 5, S'de 4 defa), **agaç** (E'de 3, S'de 5 defa), **erü-/iri-** (E'de 3, S'de 5 defa), **kuray** (E'de 6, S'de 1 defa), **urman** (E'de 4, S'de 2 defa), **yılga** (E'de 1, S'de 5 defa), **at** (E'de 3, S'de 3 defa), **kır** (E'de 3, S'de 3 defa), **kar** (E'de 5, S'de 1 defa), **kuyaş** (E'de 4, S'de 1 defa), **kurt** (E'de 4, S'de 1 defa), **igin** (E'de 4, S'de 1 defa), **işek** (E'de 4), **karangu** (E'de 3, S'de 1 defa), **yırtkış** (E'de 3, S'de 1 defa), **limun** (S'de 4 defa), **yil** (E'de 3, S'de 1 defa), **çeçke** (S'de 4 defa), **yagmur** (E'de 3, S'de 1 defa), **agar-** (E'de 2, S'de 2 defa), **sandugaç** (E'de 1, S'de 2 defa), **ereme** (E'de 3), **kuyu** (E'de 3), **eflisun** (S'de 3 defa), **memyun/meymün** (E'de 3), **darı/tarı** (S'de 3 defa), **darya** (S'de 3 defa), **ülen** (E'de 1, S'de 2 defa), **kuyan** (E'de 2), **yafrak** (E'de 1, S'de 1 defa), **dulkın** (S'de 2 defa), **yıldırım** (E'de 1, S'de 1 defa), **burçak** (E'de 1, S'de 1 defa), **karga** (E'de 1, S'de 1 defa), **düve** (E'de 2), **vehşi** (E'de 1, S'de 1 defa), **karılğan** (E'de 2), **keveş** (S'de 2 defa), **tavik** (S'de 1 defa), **yıldız** (E'de 1), **çiye** (E'de 1), **tübe** (S'de 1 defa), **çemenselerde** (E'de 1), **canvar** (S'de 1 defa), **cihan** (E'de 1), **çül** (S'de 1 defa), **yırganaklar** (E'de 1), **ügiz** (E'de 1), **tıçkan** (E'de 1), **tikenk** (E'de 1), **yılan** (S'de 1 defa), **arıslan** (E'de 1), **arş** (S'de 1 defa), **sazlık** (E'de 1), **sıgır** (E'de 1), **kuş** (E'de 1), **kül** (E'de 1), **kırmıska** (E'de 1), **baka** (E'de 1), **balçık** (E'de 1), **bılbıl** (S'de 1 defa), **kavın** (S'de 1 defa), **kevkeb** (S'de 1 defa), **karbuz** (S'de 1 defa), **kece** (E'de 1), **kuzgan** (E'de 1)"

1.8. Ticaret ve İş Hayatıyla İlgili Kelimeler

İncelenen eserlerde Hikmet Hacı'nın şahsında eski Türk tüccarlarının ticaret anlayışı ve hangi alanlarda ticaret yaptıkları, ticarî ahlakları, nasıl zenginleştikleri, elde ettikleri gelirlerle ictimâî hayatta ne gibi kalkınmalar sağladıkları, daha sonra modern ticaret anlayışına uygun davranmamaları sebebiyle ticarete nasıl geri kaldıkları, geri kalmalarının sebepleri, ticarete ilerlemek için neler yapılması gerektiği gibi konulara değinen Rızaeddin Fahreddin

ticaret ve iş hayatını yansıtan, doğrudan veya dolaylı olarak ticaretle ilgili olan 45 kelime kullanmıştır.

İncelenen eserlerde ticaret ve iş hayatıyla ilgili kullanılan kelimeler ve sıklıkları şöyledir:

savda (E'de 24, S'de 32 defa), **akça** (E'de 50, S'de 4 defa), **hisab** (E'de 21, S'de 26 defa), **baylık** (E'de 23, S'de 19 defa), **kesib** (E'de 25, S'de 13 defa), **mal** (E'de 24, S'de 12 defa), **sat-** (E'de 26, S'de 7 defa), **teñke** (E'de 23, S'de 2 defa), **behe** (E'de 15, S'de 6 defa), **senet** (E'de 7, S'de 12 defa), **bazar** (E'de 12, S'de 7 defa), **meişet** (E'de 2, S'de 15 defa), **tin** (E'de 11), **icra** (E'de 5, S'de 5 defa), **kise** (E'de 6, S'de 3 defa), **viksil** (E'de 9), **sermaye** (E'de 2, S'de 6 defa), **ruble** (E'de 8), **mekazin** (E'de 2, S'de 4 defa), **musarif** (S'de 5 defa), **karvan** (E'de 3, S'de 2 defa), **ribeh** (E'de 3, S'de 1 defa), **şirket** (S'de 4 defa), **müşteri** (E'de 3), **meblag** (E'de 3), **aliv** (E'de 3), **faiz** (E'de 1, S'de 1 defa), **icare** (E'de 1, S'de 1 defa), **imtia** (S'de 2 defa), **mesraf** (E'de 2), **iktisad** (E'de 2), **emlak** (E'de 1), **emval** (E'de 1), **ticarat** (S'de 1 defa), **tacir** (S'de 1 defa), **sitsa** (E'de 1), **para** (E'de 1), **mühürle-** (S'de 1 defa), **sarrafi** (S'de 1 defa), **dükkân** (E'de 1), **karız** (E'de 1), **kibit** (E'de 1), **karhane** (E'de 1), **kumarhane** (E'de 1), **turg** (E'de 1)

1.9. Anlatmayla İlgili Kelimeler

İncelenen eserlerde Rızaeddin Fahreddin'in anlatmak ile ilgili kullandığı kelimeler ve eserlerde geçme sıklıkları şöyledir:

“süz (E'de 121, S'de 114 defa), **di-** (E'de 98, S'de 105 defa), **süyle-** (E'de 25, S'de 73 defa), **ayt-** (E'de 15, S'de 32 defa), **behes** (S'de 17 defa), **tebir** (E'de 12, S'de 2 defa), **sühbet** (E'de 1, S'de 8 defa), (E'de 7, S'de 2 defa), **laf** (S'de 3 defa), **mükâleme** (S'de 1 defa), **lafız** (E'de 1)”

1.10. Zaman İfade Etmede Kullanılan Kelimeler

İncelenen eserlerde zaman ifade etmek için Rızaeddin Fahreddin, 66 kelime kullanmıştır. Eserlerde zaman ifade etmek için kullanılan kelimeler ve sıklıkları şöyledir:

“vakit (E'de 117, S'de 99 defa), **kün** (E'de 143, S'de 69 defa), **suñ/suñira** (E'de 130, S'de 57 defa), **zaman** (E'de 42, S'de 35 defa), **ümür** (E'de 27, S'de 30 defa), **yıl** (E'de 21, S'de 34 defa), **saet** (E'de 18, S'de 34 defa), **hazir** (E'de 28, S'de 20 defa), **sene** (E'de 27, S'de 8 defa), **küz** (E'de 2, S'de 31 defa), **ay** (E'de 22, S'de 8 defa), **elik** (E'de 10, S'de 17 defa), **mükeddem** (E'de 12, S'de 11 defa), **gine** (E'de 14, S'de 4 defa), **ahirinde** (E'de 13, S'de 5 defa), **hemişe** (E'de 10, S'de 4 defa), **evvel** (E'de 5, S'de 9 defa), **tün** (E'de 9, S'de 4 defa), **dekike** (E'de 5, S'de 6 defa), **cey** (E'de 7, S'de 4 defa), **asır** (E'de 4, S'de 6 defa), **kış** (E'de 4, S'de 5 defa), **defe** (E'de 4, S'de 5 defa), **imdi** (E'de 1, S'de 8 defa), **asır** (E'de 4, S'de 5 defa), **bir aralık** (E'de 9), **kiç/kiçe** (E'de 1, S'de 7 defa), **Cuma** (E'de 7, S'de 1 defa), **may** (E'de 6, S'de 2 defa), **irte** (E'de 5, S'de 3 defa), **ibtida** (S'de 7 defa), **hefte** (E'de 5, S'de 2 defa), **çag** (E'de 4, S'de 1 defa), **müddet** (E'de 5), **yaz** (E'de 4, S'de 1 defa), **geh** (S'de 5 defa), **birü/birli/birlü** (E'de 1, S'de 4 defa), **şimdi** (E'de 4), **yekşenbe** (S'de 4 defa), **kündiz** (E'de 2, S'de 2 defa), **aşşam** (E'de 3), **ansızdan** (S'de 3), **yaktı** (E'de 3), **irken** (E'de 3), **tevlık** (E'de 1, S'de 2 defa), **müherrem** (E'de 1, S'de 1 defa), **sinbir** (S'de 2 defa), **hicret** (S'de 2 defa), **milat** (S'de 2 defa), **henüz** (E'de 2), **şeb** (E'de 2), **ıyun** (E'de 2), **saniya** (S'de 1 defa), **sikunt** (S'de 1 defa), **şenbe** (E'de 1), **kere** (E'de 1), **kuştanlıkda** (E'de 1), **mühlet** (E'de 1), **rabıilevvel** (E'de 1), **tañ** (S'de 1 defa), **sentber** (E'de 1), **sefer** (S'de 1 defa), **avğust** (E'de 1), **asır** (E'de 4, S'de 5 defa)”

1.11. Örf, Âdet, Hukuk gibi İctimaî Hayatı Yansıtan Kelimeler

İncelenen eserleriyle âdeti yaşadığı döneme ve topluma ayna tutan, realist bir çizgiyle toplum gerçeklerini kaleme alan Rızaeddin Fahreddin, örf, âdet, hukuk ve ictimaî hayatla ilgili aşağıdaki kelimeleri kullanmıştır. Yazarın bu kavram alanıyla ilgili kullandığı kelimelerin bir kısmı aynı zamanda dinle ilgilidir.

Eserlerde ictimaî hayatla ilgili kelimeler ve kullanım sıklıkları şöyledir:

“adet (E’de 32, S’de 29 defa), edeb (E’de 20, S’de 26 defa), hidmet/hidmetçi (E’de 3, S’de 37 defa), ayıb (E’de 20, S’de 16 defa), terbiyehane (E’de 30, S’de 1 defa), ehlak (E’de 22, S’de 6 defa), behit (E’de 17, S’de 8 defa), hestehane (E’de 22, S’de 2 defa), dilençilik (E’de 20, S’de 1 defa), tuy (E’de 8, S’de 12 defa), fehişhanelerde (E’de 14, S’de 4 defa), heyir (E’de 12, S’de 5 defa), hata (E’de 9, S’de 7 defa), nikah (E’de 13, S’de 2 defa), fahişe (E’de 14, S’de 1 defa), efv (E’de 7, S’de 6 defa), zevc (E’de 10, S’de 2 defa), bidat (E’de 7, S’de 2 defa), ürif (E’de 3, S’de 6 defa), padişah (E’de 2, S’de 7 defa), helife (E’de 1, S’de 7 defa), kabahat (E’de 5, S’de 3 defa), kaide (S’de 8 defa), mehkeme (E’de 4, S’de 3 defa), kürşi (E’de 6, S’de 1 defa), kiraathane (S’de 6 defa), yitimhane (E’de 4), hukuk (S’de 4 defa), advakata (E’de 4, S’de 1 defa), fetva (E’de 1, S’de 3 defa), namus (E’de 2, S’de 2 defa), palitse (E’de 2, S’de 2 defa), hibis (E’de 3, S’de 1 defa), tul (E’de 3), izdivac (S’de 3 defa), meşru (E’de 2), nehı (E’de 2), hakim (S’de 2 defa), caza (E’de 2), yavcı (E’de 1), adalet (S’de 1 defa), carıye (S’de 1 defa), meyhane (S’de 1 defa)”

1.12. Yerleşim Birimleri ile İlgili Kelimeler

Rızaeddin Fahreddin incelenen eserlerinde yerleşim birimleriyle ilgili sekiz kelime kullanmıştır. Eserlerde geçen bu kelimeler ve kullanım sıklıkları şöyledir:

“şehir (E’de 62, S’de 49 defa), kerye (E’de 58, S’de 7 defa), avıl (E’de 24, S’de 4 defa), mehelle (E’de 22), uram (E’de 8, S’de 7 defa), vilayet (E’de 3, S’de 4 defa), gubirna (E’de 2, S’de 1 defa), üyez (E’de 2)”

1.13. Sayı Bildiren Kelimeler

İncelenen eserlerde Rızaeddin Fahreddin, yazıyla sayı bildiren 20 kelime kullanmıştır. Aşağıda verilen sayılar metin içinde çeşitli sayılar da oluşturmaktadır. Bunların dışında metinde rakamlarla da sayılar ve tarihler ifade edilmiştir. Bu sayılardan “bir”, belirsizlik de ifade etmek suretiyle en çok kullanılan sayıdır.

Eserlerde tespit edilen sayılar ve kullanım sıklıkları şöyledir:

“bir (E’de 584, S’de 365 defa), iki (E’de 100, S’de 60 defa), un (E’de 37, S’de 29 defa), biñ (E’de 28, S’de 14 defa), üç (E’de 29, S’de 12 defa), yüz (E’de 21, S’de 18 defa), beş (E’de 28, S’de 7 defa), dürt (E’de 16, S’de 12 defa), yigirmi (E’de 13, S’de 3 defa), altı (E’de 7, S’de 3 defa), tukuz/tugız (E’de 6, S’de 3 defa), kırk (E’de 5, S’de 3 defa), milliun (E’de 3, S’de 4 defa), illi (E’de 6, S’de 1 defa), yidi (E’de 5, S’de 2 defa), sigiz (E’de 4, S’de 2 defa), altmış (E’de 2), utuz (E’de 2, S’de 1 defa), yitmiş (E’de 2), siksen (S’de 1 defa)”

1.14. Yön İfade Eden Kelimeler

İncelenen eserlerde Rızaeddin Fahreddin yönleri ifade etmek için 20 kelime kullanmıştır. Eserlerde geçen kelimeler ve kullanım sıklıkları şöyledir:

“üzerinde (E’de 45, S’de 6 defa), üst (E’de 32, S’de 15 defa), karşı (E’de 19, S’de 18 defa), taş (E’de 15, S’de 11 defa), ast (E’de 12, S’de 6 defa), yukarı (E’de 11, S’de 10 defa), çit (E’de 9, S’de 8 defa), tüben (E’de 5, S’de 9 defa), al (E’de 8, S’de 6 defa), art/ard (E’de 9, S’de 4 defa),

uñ (E'de 8, S'de 5 defa), *urta* (E'de 5, S'de 6 defa), *tış* (E'de 4, S'de 5 defa), *meşrik* (E'de 1, S'de 3 defa), *sul* (E'de 2, S'de 2 defa), *ütre* (E'de 3), *sag* (E'de 1), *megrib* (S'de 1 defa), *elgeri* (S'de 1 defa), *tüb* (E'de 1)"

1.15. Topluluk Bildiren Kelimeler

İncelenen eserlerde topluluk bildiren 22 kelime tespit edilmiş olup bu kelimelerin eserlerde geçme sıklıkları şöyledir:

"halk (E'de 46, S'de 61 defa), *millet* (E'de 43, S'de 11 defa), *aile* (E'de 40, S'de 1 defa), *kevim* (E'de 11, S'de 30 defa), *meclis* (E'de 20, S'de 18 defa), *ümmum* (E'de 7, S'de 8 defa), *cemiyet* (E'de 3, S'de 11 defa), *devlet* (E'de 9, S'de 4 defa), *avam* (E'de 10, S'de 2 defa), *kebile* (E'de 8, S'de 4 defa), *familiya* (E'de 9, S'de 2 defa), *nesil* (E'de 5, S'de 4 defa), *ferke* (E'de 3, S'de 5 defa), *taife* (E'de 2, S'de 4 defa), *ümmet* (E'de 6), *heyet* (E'de 1, S'de 3 defa), *güruh* (E'de 2, S'de 1 defa), *havas* (E'de 1, S'de 2 defa), *gelebelik* (E'de 2, S'de 3 defa), *ıyal* (E'de 1), *igiz* (S'de 1 defa), *ahali* (S'de 1 defa)"

1.16. Batı Dillerinden ve Diğer Dillerden Alınma Kelimeler

İlmî eserlerden faydalanacak kadar Rusça bilen Rızaeddin Fahreddin incelenen eserlerde Batı dillerinden alınma kelimeler kullanmıştır. Rızaeddin Fahreddin'in kullandığı bu kelimelerin birçoğunun ufak tefek değişikliklerle Türkiye Türkçesinde de kullanılan kelimeler olduğu görülmektedir. Bu kelimelerden bazıları da yer ve kişi isimleridir. Eserlerde geçen Batı kökenli kelimelerin sıklıklarının oldukça düşük olduğu, bu kelimelerin genellikle birer kez geçtiği görülmektedir. Eserlerde tespit edilen Batı kökenli kelimeler ve kullanım sıklıkları şöyledir:

parahud (E'de 12, S'de 53 defa), *Rus/Rusça/Rusiye* (E'de 22, S'de 37 defa), *Abıstay* (E'de 52), *Fransız* (S'de 18 defa), *abrazavani* (E'de 12, S'de 5 defa), *vakzal* (E'de 11, S'de 5 defa), *sibiriya* (E'de 5, S'de 5 defa), *familiya* (E'de 9), *viksil* (E'de 9), *kantura* (E'de 4, S'de 5 defa), *istudint* (E'de 1, S'de 7 defa), *felsefe* (S'de 7 defa), *feylesüf* (E'de 6, S'de 1 defa), *matrus* (E'de 6), *muzıkaçı* (E'de 1, S'de 5 defa), *tiyatru* (S'de 6 defa), *urinburg* (E'de 1, S'de 5 defa), *hive* (E'de 5, S'de 1 defa), *İtalya* (E'de 5, S'de 1 defa), *adivakat* (E'de 4, S'de 1 defa), *tilifun* (E'de 1, S'de 4 defa), *tiligram* (E'de 5), *vingr* (E'de 5), *estirhan* (S'de 5 defa), *ukaz* (E'de 4, S'de 1 defa), *muskva* (E'de 3, S'de 2 defa), *numir* (E'de 2, S'de 3 defa), *vulga* (E'de 1, S'de 4 defa), *mitrika* (E'de 4), *hind/hindustan* (S'de 4 defa), *maşına* (E'de 2, S'de 2 defa), *univirsitit* (E'de 3, S'de 1 defa), *zavud* (E'de 1, S'de 3 defa), *kıtay* (S'de 4 defa), *bilit* (S'de 4 defa), *palitse* (E'de 2, S'de 2 defa), *franık* (S'de 4 defa), *ingliz* (S'de 4 defa), *prugram* (E'de 3), *amirika* (S'de 3 defa), *avrupa* (S'de 3 defa), *yapun* (E'de 2, S'de 1 defa), *banka* (E'de 3), *şivesya/şvitsiya* (S'de 3 defa), *megerye* (E'de 3), *Mesket* (E'de 3), *milliun* (E'de 3), *pulitika* (E'de 1, S'de 2 defa), *puyizd* (E'de 3), *vagun* (E'de 2, S'de 1 defa), *üyez* (E'de 2), *eliktrik* (E'de 2), *aliksandır* (S'de 2 defa), *diyürlük* (E'de 2), *fanatik* (S'de 2 defa), *kapitan* (S'de 2 defa), *kerte* (S'de 2 defa), *karte* (E'de 2), *Puşkin* (S'de 2 defa), *sikunt* (S'de 2 defa), *sinbir* (S'de 2 defa), *sukna* (S'de 2 defa), *subraniyi* (E'de 2), *sukrat* (E'de 2), *funugraf* (E'de 1, S'de 1 defa), *girmaniy* (S'de 2 defa), *gubirna* (E'de 2), *imparatur* (S'de 2 defa), *istine* (E'de 2), *humuli* (E'de 2), *pitirburg* (E'de 1, S'de 1 defa), *profesür* (E'de 1, S'de 1 defa), *şemine* (E'de 1), *şemurt* (E'de 1), *gasudar* (S'de 1 defa), *kanaliya* (E'de 1), *izvuşçik* (S'de 1 defa), *jijk* (S'de 1 defa), *abiz* (E'de 1), *nuta* (E'de 1), *nijnj* (S'de 1 defa), *nurmandlarniñ* (S'de 1 defa), *nuvgurut* (S'de 1 defa), *tumski* (E'de 1), *napulyun*

(E'de 1), **hamburg** (S'de 1 defa), **matiriye** (E'de 1), **mujik** (E'de 1), **musikaçı** (E'de 1), **samulit** (S'de 1 defa), **akrabadlar** (E'de 1), **aktrisa** (S'de 1 defa), **irkut** (E'de 1), **iskele** (E'de 1), **iskemlelerine** (E'de 1), **istansede** (E'de 1), **gazita** (E'de 10, S'de 5 defa), **gırnata** (S'de 1 defa), **furajgalarını** (E'de 1), **gastinni** (S'de 1 defa), **gimnariye** (S'de 1 defa), **truyski** (S'de 1 defa), **pirm** (S'de 1 defa), **rashud** (E'de 1), **valderiz** (E'de 1), **kafkaz** (S'de 1 defa), **vatka** (E'de 1), **birja** (S'de 1 defa), **brilliantga** (S'de 1 defa), **brezilya** (E'de 1), **budapişt** (E'de 1), **buhgalitirlik** (S'de 1 defa), **buhgalitiriya** (E'de 1), **bulvar** (S'de 1 defa), **ciugrafiya** (S'de 1 defa), **dvur** (S'de 1 defa), **distine** (E'de 1), **duktur** (E'de 1), **hristiyan** (S'de 1 defa), **hukand** (S'de 1 defa), **tiren** (S'de 1 defa), **tipugrafya** (E'de 1), **pristuf** (S'de 1 defa), **plan** (E'de 1), **peristan** (S'de 1 defa), **peterpaul** (S'de 1 defa), **rizinka** (E'de 1), **siyam** (E'de 1), **sibiriya** (E'de 1), **sinzur** (S'de 1 defa), **ruçild** (S'de 1 defa), **ruble** (E'de 8), **ruma** (S'de 1 defa), **kebiste** (E'de 1), **kerüsin** (E'de 1), **kibit** (E'de 1), **krifil** (E'de 1), **kestruma** (S'de 1 defa), **krunştad** (E'de 1), **İtalya** (E'de 1), **karız** (E'de 1), **kersit** (S'de 1 defa), **kuçır** (E'de 1), **kumanda** (E'de 1), **kumpanya** (S'de 1 defa), **kunsul** (E'de 1), **lampa** (E'de 1), **lips** (S'de 1 defa), **lukumutif** (E'de 1, S'de defa), **afisyaleni** (S'de 1 defa), **atna** (E'de 1), **barışnaniñ** (E'de 1), **bismark** (E'de 1), **apare** (E'de 1), **aristu** (E'de 1), **pariz** (S'de 1 defa), **passaj** (S'de 1 defa), **pavıl** (S'de 1 defa), **pasput** (E'de 1), **perveşiniye** (E'de 1), **piçen** (E'de 1, S'de defa), **pirme** (E'de 1), **pitır** (S'de 1 defa), **sitsa** (E'de 1), **lundın** (S'de 1 defa), **cava** (S'de 1 defa), **cazayir** (S'de 1 defa), **edisun** (S'de 1 defa), **azirbaycan** (S'de 1 defa), **baku** (S'de 1 defa), **benaris** (S'de 1 defa), **vuskresinski** (S'de 1 defa), **yunan** (S'de 1 defa), **zuntik** (S'de 1 defa), **minut** (S'de 1 defa), **afisyaleni** (S'de 1 defa), **astina** (S'de 1 defa), **barına** (S'de 1 defa), **peratsint** (S'de 1 defa), **pidagugike** (S'de 1 defa), **Afrika** (S'de 1 defa), **Beyrut** (S'de 1 defa), **bilgvar** (S'de 1 defa), **islavan** (S'de 1 defa), **zemaşeri** (E'de 1), **zvanuk** (E'de 1), **amirikan** (E'de 1), **anter** (E'de 1), **eflatun** (E'de 1), **Finlandiya** (E'de 1), **gladistun** (E'de 1), **apikünşe** (E'de 1), **guruduvay** (E'de 1), **isbirigatılınıy** (E'de 1)

2. Sonuç

1. Rızaeddin Fahreddin'in 48 sayfalık Selime ya da İffet adlı ve 130 sayfalık Esmâ ya da Amel ve Ceza adlı iki edebî eseri vardır.
2. Rızaeddin Fahreddin'in bu iki edebî eseri türlerinin ilk örneklerindedir ve marifetçilik edebiyatı ürünüdür, ele aldığı olaylar, oluşturduğu tip ve karakterler, dil ve anlatım hususiyetleri bakımından döneminde ve sonrasında birtakım tartışmaların odak noktası olmuştur.
3. Bu makalede Rızaeddin Fahreddin'in "Selime ya da İffet" ile "Esmâ ya da Amel ve Ceza" adlı edebî eserlerinin Arap harfli baskıları esas alınmıştır; ancak Kiril harfli metinlerden de kontrol edilme yoluna gidilmiştir. Bu kontroller sırasında Kiril harfli baskılarda Arap harfli baskılara göre birçok cümlenin veya bölümün eserlerden çıkarıldığı görülmektedir.
4. Kiril harfli metinlerde Arap harfli metinlerdeki özelliklerin dikkate alınmadığı ve metinlerin Kiril alfabesiyle uyarlandığı, uyarlanan dönemin gramer kurallarının işletildiği görülmektedir. Örneğin Arap harfli metinlerde "ol-" fiili olmasına rağmen Kiril harfli metinlerde yoktur. Arap harfli metinlerde düzlük yuvarlaklık uyumuna uymayan bazı ekler, ünsüz uyumuna uymayan bazı ekler ki yazılışları bunu açıkça belli etmektedir, Kiril harfli metinlerde uyuma girmektedir. İncelenen eserlerde kullanılan bazı edatlar Tatarca-Başkurtça şekilleriyle Kiril harfli metinlere yansıtılmıştır. Örneğin "kibi" edatı "kibik" şekliyle transkribe

edilmektedir. Kısaca Arap harfli metinler ile Kiril harfli metinlerde morfolojik, leksikolojik, sentaktik farklılıklar bulunmaktadır.

5. Bu dönem eserlerinin Tatarca ve Başkurtçanın o dönemine ışık tutan eserler olduğu unutulmamalı ve bu eserler Kiril alfabesiyle yayımlanırken orijinal basımları veya en eski basımları esas alınmalıdır. Böylece yazarının veya şairinin üslup özellikleri, dönemindeki diğer şair ve yazarlara göre dili nasıl kullandığı, nasıl bir tercihte bulunduğu, Tatarcaya hangi yönlerden hizmet ettiği veya zarar verdiği gibi hususlar daha objektif bir şekilde ortaya konabilir.
6. İncelenen eserlerin yazıldığı dönem, modern Tatar-Başkurt edebiyatının henüz teşekkül ettiği bir dönemdir. Bu dönemde yazar ve şairler edebî dilde iki yol takip etmişlerdir: Türkçecilik, Tatarcılık. Rızaeddin Fahreddin, incelenen eserlerinde de görüldüğü gibi Türkçecilik taraftarı olarak eserlerini kaleme almıştır. İsmail Gaspıralı'nın da tesiriyle Türk dünyasında ortak bir yazı dili oluşturma fikrine ve amacına hizmet etmiştir.
7. Dilde mahallîleşme ve tasfiyeciliğe karşı olan Rızaeddin Fahreddin bu eserleriyle aynı zamanda bu fikrin uygulayıcısı olmuştur.
8. İncelenen eserlerde Osmanlı imlası hâkimdir. Bu da Türkler arasında ortak bir alfabe ve imla oluşturulması fikrinin ürünüdür.
9. Rızaeddin Fahreddin, Selîme yaki İffet'te 2627 (% 44,95) kelime kullanmıştır. Esmâ yaki Amel ve Ceza'da ise 3218 (% 55,05) kelime kullanmıştır. Toplam 5845 kelime kullanmıştır. Her iki eserde de aynen geçen kelime sayısı ise 1476'dır. (% 25,25 ortak kelime kullanmıştır.) Eserlerde Türkçe kelimelerin alınma kelimelerden daha fazla olduğu, Arapça kelime sayısının da Türkçe kelime sayısına yakın olduğu görülmektedir. Eserlerde Batı dillerinden alınma kelimelerin az sayıda kullanıldığı da dikkat çekmektedir.
10. İncelenen eserlerde aynı kökten farklı yapım ekleri almış; ancak iki eserde de ortak kullanılmayan kelimeler de vardır.
11. Bu eserlerde kullanılan dil, gramer bakımından sadece Tatarca değildir. Eserlerde Osmanlıca unsurlar da bulunmaktadır.
12. Eserlerde Türkiye Türkçesinden (Osmanlıca), Tatarca, Başkurtça, Arapça, Farsça ve Rusçadan kelimeler vardır. Rusça kelimelerin çok kullanılmadığı Arapça, Farsça kelimelerin ağırlıklı olarak kullanıldığı görülmektedir.
13. Eserlerde eklerin yazımı, eserlerin imla hususiyetleri Osmanlıcanın tesirini göstermektedir. Eserlerde buna uygun olarak Arapça, Farsça kelimelerle kurulan tamlamalar, Arapça, Farsça tamlamalar yer almaktadır.
14. Bu çalışmada, kelime türlerinden isimler, sıfatlar, zamirler, zarflar, edatlar, bağlaçlar, ünlemler ve fiiller incelenmiş olup yazarın bu kelime türlerini etkili bir şekilde kullandığı tespit edilmiştir.

15. İncelenen eserlerde Rızaeddin Fahreddin'in daha çok isim soylu kelimeleri kullandığı görülmektedir. Esmâ ya da Amel ve Ceza'da yazar 477 fiil (% 14,82) kullanmıştır, Selime ya da İffet'te ise 339 fiil (% 12,90) kullanmıştır.
16. İncelenen Arap harfli metinlerde; "ol-/bul-, bir-/ver-/vir-; var/bar, var-/bar-; kel-/kil-; tugrı/tugru; yukarı/yukaru; keç-/kiç-; beş/biş; yer/yir; ne/ni" örneklerinde olduğu gibi bazı kelimelerin birden fazla şeklinin eserlerde yer aldığı tespit edilmiştir.

KAYNAKÇA

- Abdurrahman Sadi; Tatar Edebiyatı Tarihi, Kazan, 1926, s., 104.
- AKSAN, Doğan; Her Yönüyle Dil, Ana Çizgileriyle Dil Bilim, TDK Yayınları, Ankara, 1995, Sayfa, 11.
- BARGAN, Hüseyin; "Rızaeddin Fahreddin'in Derlediği "Til Yarışı" (Metin – İnceleme)", (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2008, 18-21.
- DEMİRCİ, Metin; Rızaeddin Fahreddin'in Edebi Eserleri Üzerine Dil ve Üslup İncelemesi (Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili Ana Bilim Dalı Basılmamış Doktora Tezi), Ankara, 2011.
- ERGİN, Muharrem; Türk Dil Bilgisi, Bayrak Yayınları, İstanbul, 1993, Sayfa, 3.
- Rızaeddin Fahreddin; Esmâ Ya da Amel ve Ceza, Muhammed Fâtiğ Gılmanoğlu Matbaası, Orenburg, 1903.
- Rızaeddin Fahreddin; Selime ya da İffet, 2. Baskı, Haritonov Matbaası, Kazan, 1904.
- ÖZALP, Hakan Ömer; Rızaeddin bin Fahreddin Kazan'la İstanbul Arasında Bir Alim, Dergah Yayınları, İstanbul, 2001, s. 53.
- ÖZALP, Hakan Ömer; Rızaeddin bin Fahreddin Kazan'la İstanbul Arasında Bir Alim, Dergah Yayınları, İstanbul, 2001, s. 144.
- ÖZKAN, Fatma; Abdullah Tukay'ın Şiirleri, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1994, s. 83.
- TOGAN, A. Zeki Velidi; Bugünkü Türk İli (Türkistan) ve Yakın Tarihi, Cilt: 1, Enderun Kitapevi, İstanbul, 1981, Sayfa, 486–488.
- Türk Dünyası Edebiyat Tarihi Cilt IX, AKM Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2007, s. 692.